

Examensarbeten inom Trädgårdsingenjörsprogrammet 10p 2004:2
(ISSN: 1652-8152)

Trädgårdsärt och trädgårdsböna

*Kartläggning av de i Sverige marknadsförda sorterna
1850 - 1970*

Garden pea and garden bean
Inventory of varieties of the Swedish market between 1850-1970

Karin Svensson

Sveriges lantbruksuniversitet, Alnarp
Institutionen för växtvetenskap
Handledare: Jens Weibull
Examinator: Arnulf Merker
Vårterminen 2004

Förord

Det känns alltid lite förvirrande att gripa tag i ett ämne man inte vet så mycket om. Så utan all den hjälp jag har fått från en mängd olika personer skulle det här arbetet inte vara vad det är idag. Först och främst vill jag tacka min handledare Jens Weibull, vid centrum för biologisk mångfald, som tålmodigt har lagt ner många timmar på att ge mig råd och idéer.

För att genomföra detta arbete har det även krävts en hel del äldre material i form av böcker och priskuranter. Jag vill därför tacka personalen på Alnarpsbiblioteket som tagit sig tid att plockat fram allt detta.

Jag vill även tacka Lena Nygårds som bl.a. lotsade mig genom min vistelse i Stockholm, Matti Leino som ställde upp för intervju, samt personalen på Kungliga Skogs- och Lantbruksakademiens bibliotek och Nordiska genbanken.

Sammanfattning

I denna uppsats genomförs en kartläggning av det Sverige marknadsförda sorterna av trädgårdsärt och trädgårdsböna under perioden 1850-1970. Äldre svenska prislistor som finns samlade i Alnarps bibliotek och på Nordiska genbanken har undersökts. Även äldre trädgårdslitteratur har gått igenom. Sortbeskrivningar har eftersökts och dokumenterats i den mån de förekommit.

Genomgången har resulterat i en sortlista över respektive växtslag. Listan omfattar sammanlagt 149 sorter av trädgårdsböna och 211 sorter av trädgårdsärt, var och en tillsammans med den beskrivning jag har hittat i kataloger och litteratur.

Sammanställningen kommer att ligga till grund för identifiering av material som skickats in till projektet Fröuppropet. Detta projekt ligger inom ramen för POM, programmet för den odlade mångfalden. POM gör en inventering av våra kulturväxter i Sverige, för att undersöka vad som fortfarande finns kvar av äldre sortmaterial. Deras mål är att bland annat dokumentera, bevara och nyttja den genetiska variationen hos olika växtgrupper.

Abstract

In this essay I have tried to map varieties of garden peas and garden beans available on the Swedish market between 1850-1970. In doing this I studied old Swedish commercial price lists and garden literature from the period. Descriptions of varieties have been search for and documented.

The review has resulted in a list holding varieties of both species. The list comprises a total of 149 varieties of garden beans and 211 varieties of garden peas, each supplemented with the description found in price lists and related literature.

This essay will form a base for identification of seed material sent to the national seed inventory 'Fröuppropet'. 'Fröuppropet' is a project within POM, the national Swedish program for diversity of cultivated plants. POM currently makes an inventory of cultivated plants in Sweden, to investigate what genetic resources are still left of older species. The main goal is to document, conserve and utilize the genetic variation within different plant groups.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

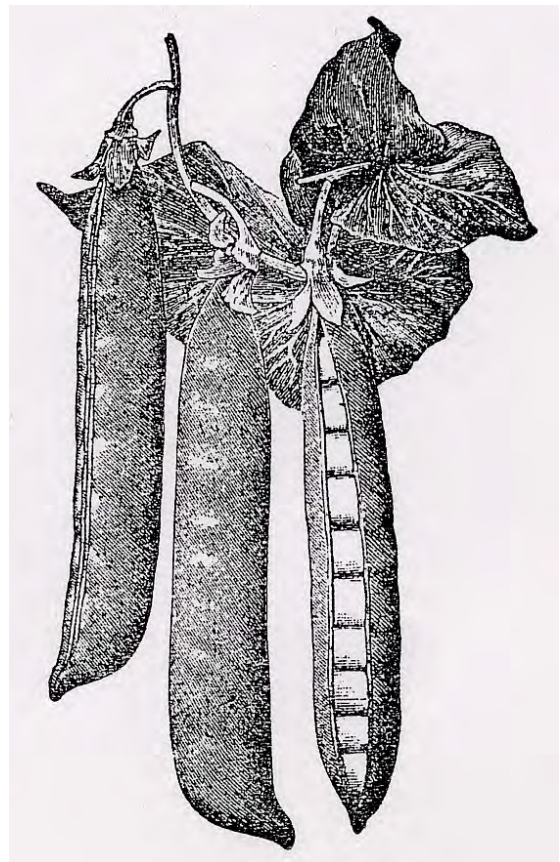
1. INLEDNING	2
2. SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR.....	2
3. MATERIAL OCH METOD.....	3
4. BAKGRUND	4
4. 1 VAD FINNS BEVARAT IDAG.....	4
4. 2 PROGRAMMET FÖR ODLAD MÅNGFALD (POM).....	4
4. 3 FRÖUPPROPET	5
4. 4 INKOMMET MATERIAL TILL FRÖUPPROPET.....	6
4. 4. 1 Till Fröuppropet inkomna ärtor.....	6
4. 4. 2 Till Fröuppropet inkomna bönor.....	7
5. HISTORIA.....	8
5. 1 SVERIGE I ETT HISTORISKT PERSPEKTIV 1850-1970	8
5. 2 ÄRTORNAS ODLINGSHISTORIA	10
5. 3 BÖNORNAS ODLINGSHISTORIA	10
6. GRUPPINDELNING.....	11
6. 1 ÄRTORNAS INDELNING ENLIGT KULTURVÄXTLEXIKON	11
6. 1. 1 Brytmärgärt.....	11
6. 1. 2 Brytsockerärt.....	11
6. 1. 3 Kokärt.....	11
6. 1. 4 Märgärt.....	12
6. 1. 5 Sockerärt.....	12
6. 1. 6 Spritärt.....	12
6. 2 BÖNORNAS INDELNING ENLIGT KULTURVÄXTLEXIKON.....	12
6. 2. 1 Brytböna (<i>haricots verts</i>)	13
6. 2. 2 Kokböna (<i>spritböna</i>)	13
6. 2. 3 Skärböna	13
6. 2. 4 Vaxböna	13
7. RESULTAT	13
7. 1 KATALOGERNA	14
7. 2 ÄLDRE LITTERATUR	16
7. 3 UTBUDET AV SORTER.....	17
7. 4 SAMMANSTÄLLNING	18
8. DISKUSSION.....	18
8. 1 IDENTIFIERING AV MATERIAL INKOMMET TILL FRÖUPPROPET	18
8. 2 FORTSATT ARBETE.....	19
9. KÄLLFÖRTECKNING	21
9. 1 BÖCKER	21
9. 2 TIDSKRIFTER.....	21
9. 3 INTERNET.....	22
9. 4 MUNTliga KÄLLOR	22
9. 5 BROsCHYRMATERIAL	22
9. 6 BILDKÄLLOR.....	22
APPENDIX 1.....	23
BILAGA 1	
BILAGA 2	

1. Inledning

”Det gröna kulturarvet har rötter i en lång odlingstradition. Våra kulturväxter har utvecklats och anpassat sig efter platsens natur och miljö, klimat och jordmån, bruksmetoder och traditioner. De har formats och utvecklats efter människans behov. Nära förbundet med växterna finns en rik kulturhistorisk tradition att värna om. I de olika växterterna finns en genetisk mångfald som är viktig att ta till vara” (Informationsmaterial om Fröuppropet, 2002).

När jag till en början ställdes inför problemet att välja ett ämne för mitt examensarbete visste jag inte riktigt vad jag ville göra. Jag har alltid varit väldigt intresserad av historia och funderade därför över hur jag på bästa sätt skulle kunna kombinera detta med mitt andra stora intresse, trädgårdsodling. Därför kontaktade jag människor som arbetar med programmet för odlad mångfald (POM) för att se om de hade några idéer. Det var på så sätt jag fick förslaget att arbeta med kartläggning av äldre sorter av trädgårdsärt och trädgårdsböna. Då jag alltid gillat att odla köksväxter och speciellt bönor, samt att arbetet med bevarandet av äldre sortmaterial ligger mig varmt om hjärtat antog jag erbjudandet. Många av de sorter som förr odlades i vårt land är idag försvunna och ett värdefullt genetiskt material har gått förlorat. Därför är det viktigt att vi alla hjälps åt med att finna det som trots allt finns kvar.

För mig har ärtor och bönor aldrig varit något man köper i affären utan det har alltid odlats för husbehov, både av morfar och pappa. Vem minns inte det varma sommardagarna hos mormor och morfar då man kunde springa ut i det daggvåta grönsakslandet och plocka ärtor direkt från plantorna. Eller det tidskrävande arbetet med att hjälpa mormor att sprita bondbönor, där den efterlängttade belöningen var nykokta bönor serverade i en kaffekopp. Trots detta har tanken på att det ska ha funnits fler sorter än de som dagens fröfirmor erbjuder egentligen aldrig slagit mig. Så vad som väntade mig under arbetets gång hade jag ingen aning om.

Figur 1: Illustration ur av Carters Telephon Fr. E. Bissmarks priskurant från 1910.

2. Syfte och frågeställningar

Syftet med arbetet är att genomföra en kartläggning av det i landet marknadsförda sorterna av trädgårdsärt och trädgårdsböna under perioden 1850-1970. I görligaste mån ska sortbeskrivningar och avbildningar eftersökas och dokumenteras. Arbetet görs som en del i projektet Fröuppropet, vars syfte är att samla in äldre livsdugligt frömaterial. Under projektets gång har en hel del bidrag inkommit och man ska nu försöka identifiera materialet. För att man vid detta arbete ska ha en grund att utgå ifrån har jag gjort denna sammanställning.

Den grundläggande fråga detta arbete ska besvara är om det överhuvudtaget kommer att vara möjligt att identifiera okänt sortmaterial på grundval av litteraturuppgifter. För att få ett svar på detta behöver jag ställa följande frågor:

Vilka sorter och hur många fanns i den svenska handeln under tidsperioden 1850-1970?

Under vilka år har de olika sorterna funnits ute på marknaden? Dominerade skilda typer under olika tidsperioder? Vad finns dokumenterat om olika sorter av trädgårdsärt och trädgårdsböna i äldre litteratur?

Som bakgrund till mitt arbete vill jag beskriva arbetet med POM och Fröuppropet. Vad är syftet med detta projekt? Vad är Fröuppropet? Hur gick arbetet till väga och vad har man fått för resultat? Har det tidigare gjorts något arbete för att finna äldre sorter?

Jag vill även ta reda på lite mer om trädgårdsärt och trädgårdsböna. Var härstammar de ifrån? När började man odla dessa arter och hur spred de sig till Sverige? Hur såg det ut i Sverige under den tidsperiod jag behandlar och har detta påverkat utbudet av sorter på marknaden?

3. Material och metod

Mitt första steg var att försöka få en uppfattning om vilka sorter av trädgårdsärt och trädgårdsböna som funnits på den svenska marknaden under åren 1850-1970. För att skapa mig en bild av detta började jag med att undersöka äldre handelskataloger och priskuranter. På Alnarpsbiblioteket fanns en hel del äldre material bevarat och min uppgift blev att läsa igenom dessa och anteckna vilka sorter som förekom, när sorterna marknadsförts och eventuella beskrivningar. På Nordiska Genbanken visade mig Katarina Wedelsbäck Bladh vad som där fanns bevarat i form av priskuranter och handelskataloger, men på grund av tidsbrist valde jag att enbart gå igenom priskuranter från de år som saknades på Alnarpsbiblioteket. Sammantaget ledde detta till att priskuranter från 1876 till 1968 har undersökts. En förteckning över kataloger som genomsköts i Alnarpsbiblioteket och de som gick igenom på Nordiska Genbanken finns upptagna i appendix 1.

Nästa steg var att undersöka vad som finns dokumenterat om trädgårdsärt och trädgårdsböna i äldre litteratur. Jag sökte därför igenom diverse äldre skrifter och böcker från Alnarpsbiblioteket. För att få ytterligare information tog jag mig till Stockholm där jag under en dag plöjde igenom Kungliga Skogs- och Lantbruksakademiens (KSLA) samlingar på jakt efter information. Ett kortare besök på Ultunabiblioteket hanns även med. Även här blev min uppgift att anteckna de eventuella sortbeskrivningar som förekom samt att dokumentera de bilder som var intressanta.

Alla de uppgifter som jag på dessa sätt fått fram sammanställdes sedan i ett Excelblad (se bilaga 1 och 2) som förhoppningsvis skall kunna användas i arbetet med att identifiera det material som skickats in till projektet Fröuppropet. I detta ark är sorterna indelade i olika grupper. Under mitt arbete har jag stött på en mängd olika indelningar och valde därför att använda den som finns upptagen i Kulturväxtlexikon (Aldén *et al.*, 1998). Vissa sorter har jag inte kunnat placera i någon grupp alls.

För att få bakgrundsfakta till mitt arbete har jag även här gjort litteraturstudier samt diskuterat med Matti Leino. Han är medlem i föreningen Sesam och kunnig vad gäller äldre ärtsorter. Sesam är en ideell förening som gör en stor insats för bevarandet av köksväxter och då speciellt äldre material.

4. Bakgrund

4. 1 Vad finns bevarat idag

I Sverige har bevarandet och räddandet av gamla sorter tidigare skötts av Nordiska genbanken och föreningen Sesam. Nordiska genbanken startade 1979 och är en av Nordiska ministerrådets institutioner. Genbanken bevarar huvudsakligen nordiska nyttoväxter och dess olika sorter, både gamla och nya. På grund av den sena starten har tyvärr många sorter hunnit försvinna (Israelsson, 1996). Vid en sökning i Nordiska genbankens databas finner jag 2 738 ärtor registrerade, i verkligheten finns ännu fler upp mot 7000 stycken. Vid en närmare undersökning visar det sig dock att bara 158 av dessa har ett sortnamn och endast 77 stycken är trädgårdsärter. De flesta av de övriga ärtorna har använts och skänkts av Weibulls växtförädling och kommer från hela Europa. Bönsamlingen är inte lika stor då 47 sorter förekommer, och de flesta av dessa är bruna bönor. Som redovisas i tabellen nedan kommer de bevarade sorterna främst från Sverige men även andra nordiska länder samt i något enstaka fall övriga Europa (Nordiska genbanken, 2004).

Art	Sverige	Övriga Norden	Europa
<i>Phaseolus vulgaris</i> L.	36	11	0
<i>Pisum sativum</i> L.	82	62	1

Tabell 1: Antalet namnsatta sorter som finns bevarade i Nordiska genbankens samlingar.

Nordiska genbankens material är torkat och nedfruset. Sorterna kommer endast ut i odling om de behöver förnygras, förökas eller användas i samband med någon beskrivning.

Sesam, som bildades 1982, är en ideell förening som bevarar äldre odlingsvärda sorter. Medlemmarna odlar sorterna hemma i sina egna trädgårdar och bevarar på så sätt materialet. Varje år trycks en bok där man kan bjuda ut sina sorter och kanske byta till sig någon annan. Föreningen är ständigt på jakt efter glömda sorter, men letandet sker slumpvis och de flesta bevarade sorterna är just ärtor och bönor. Hittills har de flesta ärtor funnits i Bohuslän och bönorna har hittats på Gotland. Enligt uppgift från Sesam har vi lyckats bevara ett femtiotal ärtor och ett tiotal bönor av de gamla lantsorterna. Ett trettiotal av dessa är så kallade gråärtor (Leino, 2004-04-22).

Det har även förekommit att förlorade svenska sorter bevarats i utländska genbanker och på så sätt återfunnits.

4. 2 Programmet för odlad mångfald (POM)

Under mer än 10 000 år har människan odlat växter och utvecklat jord- och trädgårdsbruk. Arterna har successivt anpassats till människans behov och har på så sätt blivit så kallade kulturväxter. Många av dessa är spridda över stora områden. De flesta av de kulturväxter som finns i Sverige i dag har sitt ursprung i andra länder. Sveriges klimat ställer speciella krav på växterna, som måste vara härdiga för att klara de kalla vintrarna och de korta, ofta svala somrarna (information om POM, 2000).

För att långsiktigt bevara och hållbart nyttja våra kulturväxtresurser finns programmet för odlad mångfald (POM). Genom programmet skall arbetet med svenska kulturväxter

samordnas och i december 2000 beslutade regeringen att genomföra det i sin helhet. POM är Sveriges sätt för att förverkliga FN:s globala aktionsplan¹ för att bevara och hållbart nyttja våra så kallade växtgenetiska resurser. Sverige har även, liksom 170 andra länder, undertecknat Konventionen om biologiskt mångfald², vilket innebär att allt växt- och djurliv ska bevaras. Jordbruksverket är ansvarig myndighet för programmet och Centrum för biologiskt mångfald har fått i uppdrag att fungera som samordnare för verksamheten. Arbetet bedrivs från Alnarp.

Programmets första uppgift är att försöka ta reda på vad det finns för genresurser runt om i Sverige. Därför ska alla kulturväxter och deras släktingar inventeras. Under 2001 arbetade man därför fram en strategi för hur det kommande arbetet skulle genomföras. Strategin omfattar prioriteringar mellan växtgrupper och en tidsplan för hur inventeringen ska skötas. Den beskriver även bland annat hur det insamlade materialet ska bevaras. Innan arbetet sattes igång gjorde man några provinventeringar av narcisser, pelargoner och rosor. Utifrån detta gick man vidare med några olika projekt för att samla in material.

- Fröuppropet som beskrivs mer ingående nedan.
- Krusbärsuppropet vars främsta uppgift är att spåra lokalsorter med unika egenskaper samt att hitta borttappade sorter. Denna grupp riskerar att försvinna när äldre trädgårdar byter ägare.
- Perennuppropet syftar till att samla in gamla rabattperenner. Starten skedde våren 2003 på Älvsjömässan och kommer att pågå i flera år än. Hittills har man fått in över 160 svar och många kan berätta om "sin" växts historia (Jansson & Weibull, 2004).

Även om Sverige inte är särskilt rikt på genresurser, har odlingen av kulturväxter en lång historia i vårt land. Detta har bidragit till en mångfald av arter och sorter (information om POM, 2000).

På längre sikt är det tänkt att man ska bygga upp samlingar av de olika insamlade kulturväxterna. Dessa är tänkta att innehålla de mest intressanta och värdefulla svenska genresurserna av alla de växtgrupper som inventeringen avser. Syftet är att det i framtiden ska finnas ett sortiment för demonstration, utbildning och forskning som är tillgängligt för alla (Jansson & Weibull, 2004).

4. 3 Fröuppropet

Över den mångfald av köksväxter som en gång odlades i vårt land vilar ett akut hot. Många av de sorter som under slutet av 1800-talet marknadsfördes i frökatalogerna plockades redan på 1960-talet bort och går i dag inte längre att finna. Dagens fröfirmor satsar på att marknadsföra sorter som passar ett storskaligt odlande där kraven är att alla plantor bör se likadana ut och helst gå att skörda med maskin vid ett och samma tillfälle. De äldre sorterna kan trots allt levta vidare hos privatpersoner som odlar dem i sina hemträdgårdar. Även för oss helt okända sorter kan finnas bevarade på detta vis. Risken finns att detta material försvinner i takt med att den äldre

Figur 2: Fröpåsar inskickade till Fröuppropet.

¹ <http://www.fao.org/WAICENT/FaoInfo/Agricult/AGP/AGPS/GpaEN/gpatoc.htm>

² <http://www.biodiv.org/default.aspx>

generationen försvinner och odlartraditioner går förlorade. För att rädda det som trots allt finns kvar måste något göras. Därför startade Fröuppropet.

Projektet syftar till att genomsöka Sverige på det frömaterial som fortfarande kan vara livsdugligt. Man har främst riktat in sig på grönsaker men även de ettåriga prydnadsväxter som förekommit har samlats in. Fröuppropet avslutades i och med utgången av 2003.

Sammanlagt har man fått in 219 sorter av köksväxter från 190 olika donatorer.

Exempel på köksväxter som inkommit är ärtor, bönor, lök och kålrot. Där emot har inga fynd gjorts av så vanliga köksväxter så som morot, vitkål, sallad eller rödbeta.

Huvuddelen av de insända proverna består av bönor och ärtor, vilket i och för sig inte är så konstigt eftersom ärtväxterna har hårda frön som klarar av att ligga mycket länge (även under ogynnsamma förhållanden) utan att de förlorar i grobarhet (Jansson & Weibull, 2004).

Just mängden av ärtor och bönor förklarar inriktningen på mitt arbete. För att få en begränsning har jag koncentrerat mig på arterna *Pisum sativum* L. och *Phaseolus vulgaris* L. Detta gör att till exempel bondbönor och blomsterbönor inte har undersökts närmare.

Flera av de inkomna sorterna har hållits i odling i flera generationer inom samma familj och på så sätt förts vidare, precis som Elsa Antonsson från Södra-Vi beskriver i sitt brev "Utsädet till mina ärter fanns i mitt föräldrahem och vi sparade dem från år till år, en del ärtskidor fick mogna på plantan....Jag vet bara en till som odlar dessa ärter och det är min syster som bor kvar i mitt föräldrahem". Elsa berättar även hur hon som ung vann en tävling med sina ärter eftersom dessa blir över två meter höga. Hon har allt sedan dess varje år odlat dem i sin trädgård.

Figur 3: Elsa Antonsson framför sina över två meter höga ärtor.

4. 4 Inkommet material till Fröuppropet

Nedan har jag sammanställt listor över de ärtor och bönor som inkommit till Fröuppropet. De flesta av proverna har döpts i samråd med donatorn och de har ofta fått sina namn från platsen där de odlas. Det förekommer även att sorten fått namn efter någon person, som till exempel 'mormor Hannas spritärt'.

4. 4. 1 Till Fröuppropet inkomna ärtor

Bohuslän

Gråärt från Kärra

Dalarna

Biskopens ärt

Stensärt från Vallagården

Stensärt från Nusnäs

Ärt från Västmanland

Mors stora

Solleröärt

Gråärtor från Rättvik

Brytsockerärt från Klensyttan

Märgärt från Saxbo

Dalsland

Dahlbergs ärt

Märgärt från Mellerud

Viktoriaärtor

Gotland

Spritärt 'Fenomen'

Gästrikland

Ärta från Hedesunda

Halland

Finas fina ärtor

Hälsingland

Blåärt från Alfta

Gråärt från Alfta

Jämtland

Fjellners gråärter

Norrbottn

Tant Erikas ärtor

Närke

Ärt från Edsås

Skåne

Sagaärt

Julitaärtan

Puggor från Ballingslöv-Glimåkra

Glans Puggor

Småland

Örshultaärt

Ögonärt från Boaryd

Mormor Hannas ärtor

Ärta från Torup

Ärta från Pjätteryd

Ärta från Norrhult

Blåärt från Bergslagen

Bedas ärt

Fröpåse 'Whitham wonder'

'American wonder'

Hildas ärt

4. 4. 2 Till Fröuppropet inkomna bönor**Dalarna**

Dalaböna

Gotland

Böna från Halla

Bönaett från Garda

Bönatvå från Garda

Vit kokböna från Garda

Grönärt från Kulla

Oxeboärter

Holmakvarns blåärt

Södermanland

Ärt från Svartbjörby

Ärt från Kärrboda

Ärta från Visingsö

Uppland

Stensärt från Skediga

Plogmannens ärt

Ärt från Alunda

Värmland

Ärta från Väse

Hildas ärt

Spritärt 'Sommarstens'

Nisses blåärt

Västergötland

Stinas ärt

Ärta från Virestad

Liten grön från Virestad

Elins ärt

Elins gula

Emmas ärt

Gråärt från Baltikum

Blåärt från Gammelsvenskbyn i Ukraina

Stensärt från Bolum

Farfarsärt

Östergötland

Märgärt från Västra Ny

Demans ärtor

Bönor från Sanda

Halland

Hallandsböna

Böna från Lönsboda

Småland

Böna från Sloalycke
Dansk böna
Brun böna från Färjestaden
Brottbyböna
Fiskebyböna

Närke

Böna från Ståstorp

Skåne

Harplingeböna

Södermanland

Störböna 'Tusen för en'

Uppland

Grön böna
Svea böna

Värmland

Anthbäcksböna

Västergötland

Pragböna

Västmanland

Kuvertböna
Morbrors gröna bönor
Brytböna från Nyland

Östergötland

Kristinsböna
Rysk kejsarböna

Utöver dessa ärtor och bönor har det inkommit flera frösamlingar, ofta i form av diverse frön paketerade i provrör och även en hel del fröpåsar.

Tanken är att de växtsorter som kommit in till Fröuppropet och som tidigare inte finns hos Nordiska Genbanken ska provodlas och sedan bedömas. Om de visar sig vara unika kommer de att läggas till Genbankens samlingar. Sortens egenskaper och kulturhistoria kommer även att dokumenteras (Jansson & Weibull, 2004).

5. Historia

5. 1 Sverige i ett historiskt perspektiv 1850-1970

Odlandet av köksväxter har en lång tradition i vårt land så för att få en helhetsbild börjar vi lite tidigare än 1850.

I arkeologiska utgrävningar har man funnit att man redan under vikingatiden började skilja på åkerodling och odling i gårdar, det vill säga inhägnade land nära gården. Dessa land var de första köksträdgårdarna och där odlades lök, kål och kvanne. Men det var munkarna och nunnorna som lade grunden för det svenska trädgårdsbruket. Enligt klosterreglerna skulle man odla det som behövdes för uppehälle och därför växte köksväxter av skiftande slag runt klostren. Fröet fick man ofta tag på hos sina systrar och bröder runt om i Europa, vilket ledde till att nya sorter fördes in i landet (Flinck, 1996).

Under 1600- och 1700-talen kom adeln att få en allt starkare ställning och runt slott och herrgårdar anlades stora trädgårdar där man odlade exotiska köksväxter av importerat frö. Stora orangerier byggdes som vintertid värmdes upp genom vedeldade ugnar.

Kontrasten till allmogeträdgårdarna var stor. På 1700-talet och en bit in på 1800-talet var byarna fortfarande oskiftade och någon större trädgård fanns inte. Istället hade man små trädgårdsland där köksväxter odlades. Dessa låg där det fanns plats, i eller strax utanför

byarna. Skiftesreformen 1827 innebar att gårdarna flyttades ut från byn och först nu fanns förutsättningar att anlägga en rejäl köksträdgård, men inte många utnyttjade detta. Både bristen på frön och tid var stor. Runt 1800-talets mitt genomförde statsmakterna en intensiv propaganda, allt för att öka självförsörjningen av grönsaker, frukt och bär. Som ett led i detta bildades hushållningssällskapen och 1842 blev det lag på att folkskolan skulle undervisa i trädgårdsskötsel. Det började nu skrivas trädgårdslitteratur även för allmogen, vilket inte hade förekommit tidigare. Under första hälften på 1900-talet fanns skolträdgårdar även i städerna, det varade så fram till 1960-talet då de sista lades ned (Israelsson, 1996).

Under 1800-talet andra hälft började alla insatser att ge resultat och i Sverige skedde en revolutionerande utveckling på området. Fler och fler sorter av köksväxter dök upp i köksträdgårdarna. Herrgårdarna såg den växande stadsbefolkningen som blivande kunder för trädgårdsprodukter och odlingarna utökades. Detta ledde till att den kommersiella odlingen av grönsaker rivstartade under 1800-talets slut. Handelsträdgårdar och fröfirmor dök upp överallt. Utbudet av köksväxter har aldrig varit så stort som då och mycket importerades från utlandet (Flinck, 1996). Detta märks i priskuranterna på Alnarpsbiblioteket. Svenssons fröhandel i Stockholm kunde till exempel under 1890 erbjuda konsumenten inte mindre än 29 sorters trädgårdsbönor (bondbönor och blomsterbönor ej medräknade) och 53 sorter av ärtor. På herrgårdarna var trädgården kvinnans ansvarsområde och hon fick ofta fritt använda de pengar som inbringades via försäljning av trädgårdsprodukter. En trädgårdsmästare var ofta anställd, som hade ansvaret för trädgårdens skötsel och övriga anställda som arbetade där (Flinck, 1996).

Under 1800-talets slut tog industrialiseringen fart och många av de fattiga landsbygdsborna flyttade in till staden i hopp om ett bättre liv. Städerna blev överbefolkade och man hade inte längre plats för något trädgårdsland. Som en följd av detta anlade man därför 1888 det första koloniområdet. Syftet var att arbetarklassen skulle få en möjlighet att odla nyttiga grönsaker och få frisk luft. Myndigheterna började även 1908 upplåta mark och förmedla lån till villor i städernas utkanter. På tomterna odlade man potatis, grönsaker och bärbuskar. Under världskriget ville statsmakterna öka självhushållningen och propagerade därför för köksväxtodling. Det blev åtråvärt att äga ett eget köksväxtland. Särskilt under första världskriget grävdes många nya land, i och utanför städerna.

Runt sekelskiftet och framåt rationaliserade herrgårdarna sina trädgårdar och man satsade nu på enstaka köksväxter. En orsak var arbetskraften blivit dyrare. Orangerier och växthus förföll och köksträdgårdar lades igen. Ett stort kulturarv gick förlorat.

Under 1950-talet började även vanligt folk tappa intresset för grönsaksodling. I trädgården skulle man vila efter en dag på arbetet. Därför ersattes många trädgårdsland av en välskött gräsmatta och prydnadsbuskar. De grönsaker man behövde fanns ju att tillgå i affären. Under 1960- och 1970-talen låg odlingen i botten. Även fröföretagen började rensa i sitt sortiment och konsumenterna reagerade inte, detta ledde till att utbudet av frön minskade kraftigt. I Weibulls frökatalog från 1969 kunde man till exempel erbjuda sina kunder endast tre sorters bönor och fem sorters ärtor, en tiondel av det sortiment Svenssons erbjöd 1890.

I dag har intresset för trädgårdsskötsel åter igen ökat och detta gäller även köksväxter. Så sortimentet börjar på nytt utökas (Israelsson, 1996).

5. 2 Ärtornas odlingshistoria

Ärtor är en mycket gammal kulturväxt. De ärter vi odlar i dag med stora, ljusa frön förekommer inte i vilt tillstånd och man antar att de härstammar ur mutanter av åkerärt (*Pisum arvense* L.) som växer vilt vid Medelhavet och mellersta Östern (Balvoll, 1999). Av gjorda fynd vet man att åkerärten samlades eller odlades redan på yngre stenåldern för att på bronsåldern odlas på flera ställen runt om i Europa. Man har även funnit fynd av ärter på gränsen mellan Burma och Thailand som man har daterat till 9750 f. Kr och i Turkiet som anses vara från 5700 f. Kr. Fynd har även gjorts i schweiziska sjöar och ungerska grottor (Philips, 1993). Detta gör att man inte med säkerhet kan säga om ärtorna har spridit sig från Asien till Europa eller omvänt. Oavsett vilken väg ärtorna har tagit har de använts under lång tid både i Asien och Europa. Ärtor är som odlad gröda lika gammal som vete och korn.

De äldsta ärtfynden i Norden har gjorts på Jylland. Dessa är från bronsåldern och troligen odlades ärter i Sverige redan för 6000 år sedan. Bland annat finns de omnämnda i landskapslagarna från medeltiden. Till en början använde man mogna och torra ärter och det var först på slutet av 1400-talet som de omogna, gröna ärtorna blev populära. Dagens ärter tros ha kommit fram på 1200-talet. Sorter utan trådar i unga skidor uppstod troligen på 1500-talet (Balvoll, 1999). Först på 1780-talet introducerades märgärterna på marknaden av engelsmannen Thomas Knight. Den första sorten döptes passande till 'Knights Marrow' (Jabs, 1984). Ärtodlingen och utbudet av sorter var som störst under 1800-talet (Lindvall, 1997).

5. 3 Bönornas odlingshistoria

Trädgårdsbönan anses härstamma från Central- och Sydamerika där flera klättrande arter av detta släkte finns vildväxande i bergen på 500-2000 m höjd. Man började med säkerhet odla bönor redan i forntiden långt innan de spreds till Europa och Asien. Riktigt var odlingen började vet man inte. Inga arkeologiska fynd har gjorts av bönor med en storlek mellan de vilda och de vi odlar i dag. Man tror att bönorna blev en odlad gröda för över 7000 år sedan i två regioner, Centralamerika och Anderna (CIAT; 2004). Man har bland annat funnit flera olika sorters bönor i peruanska gravar i närheten av Lima som med hjälp av C-14 metoden kan dateras till 8000 f. Kr (Stuart, 1997). Man vet även att de odlades i Mexiko för över 6000 år sedan. Från Central- och Sydamerika spred sig bönorna till Nordamerika där fynd har gjorts från 300 f. Kr.

Under tidigt 1500-tal spreds trädgårdsbönan norr om Alperna till mellersta Europa. Till norra delen av Europa kom den något senare och då till England där den med säkerhet odlades 1597. De första sorterna var alla störbönor, krypbönor odlades inte förrän i början av 1700-talet (Philips, 1993). Förädlingen tog snart fart och på 1800-talet fanns ett stort sortiment på marknaden (Stuart, 1997). Från England spred den sig till Skandinavien. Hos oss kallades trädgårdsbönan allmänt för turkiska bönor ända in på mitten av 1800-talet (Ossian, 1920). Bönan är i dag en mycket viktig gröda på många platser runt om i världen.

6. Gruppindelning

Ärtor och bönor tillhör båda familjen Fabaceae, vilken är mycket stor och innehåller mer än 450 släkten och 12 000 arter (Rubatzky, 1997). Bönsläktet *Phaseolus* omfattar omkring 150 arter medan släktet *Pisum*, som trädgårdsärtan tillhör, endast omfattar sju arter.

För att få någon sortering av alla de sorter av ärtor och bönor som jag redovisar i mitt arbete har jag delat in dem i olika grupper. Då jag har stött på flera olika system har jag valt att utgå från den indelning som finns upptagen i Kulturväxtlexikon (Aldén *et al.*, 1998). Att utgå från denna indelning kommer förhoppningsvis även underlätta identifieringen av det material som inkommit till fröuppropet då de olika grupperna kännetecknas av skilda egenskaper.

6. 1 Ärtornas indelning enligt Kulturväxtlexikon

Ärtorna indelas i följande grupper:

- Brytmärgärt-gruppen
- Brytsockerärt-gruppen
- Foderärt-gruppen
- Kokärt-gruppen
- Märgärt-gruppen
- Salladsärt-gruppen
- Socketärt-gruppen
- Spritärt-gruppen

6. 1. 1 Brytmärgärt

Brytmärgärten har köttiga, runda, söta och membranfria baljor vilka används med fullt utvecklade frön. De har framkommit i Sverige genom en korsning mellan en tjockbaljig socketärt och märgärt. Hos brytmärgärterna använder man alltså hela skörden av fullt utvecklade baljor (Bacher, 1952).

6. 1. 2 Brytsockerärt

Brytsockerärt är de ursprungliga brytärterna med trinda frön. Ur denna har brytmärgärterna med skrynkliga frön, dragits fram (Åkerman, 1951).

6. 1. 3 Kokärt

Hos kokärterna använder man inte de färska fröna och baljorna som hos de övriga sorterna utan fröet får mogna på plantan och blöts sedan upp innan användning (Israelsson, 2000). Två typer av kokärt som inte längre finns i någon större utsträckning i vårt land men som ändå bör nämnas är gråärt och blåärt.

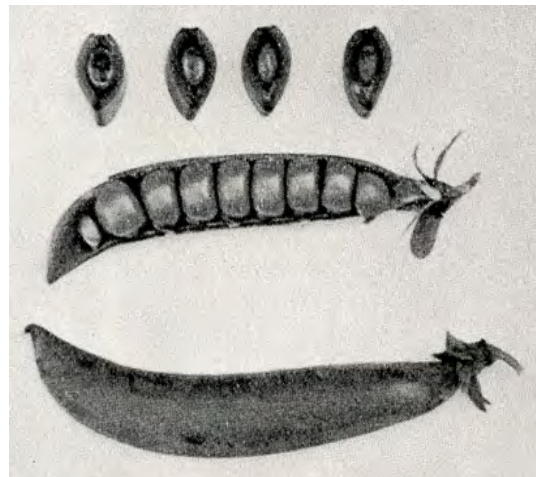
Gråärtan är en foderärt, som framför allt växte på åkern men även i trädgårdslandet. Den har odlats sedan urminnes tider och var vanlig fram till 1940-talet. Gråärtan odlades både som djurfoder och människoföda. Ärtorna är gråbruna, lite skrovliga och vissa typer är prickiga. Smaken är aningen nötig. Ett annat kännetecken är blommorna med sitt violetta segel och purpurröda vingar (Israelsson, 1996).

Blåärtan användes även den både som foderärt och människoföda. Blommorna är vackert purpurfärgade, fröna bruna och baljorna är blå. Om man skördar skidorna unga går det att äta dem som de är (Israelsson, 2000).

6. 1. 4 Märgärt

Märgärter har stora, mjuka frön som vid mognaden torkar in något, så att de blir buckliga. På grund av trängseln om utrymmet i baljan får de sin kantiga form. Märgärterna är söta och har finare kvalitet än spritärterna, men är inte lika hårdiga och ger en något senare skörd.

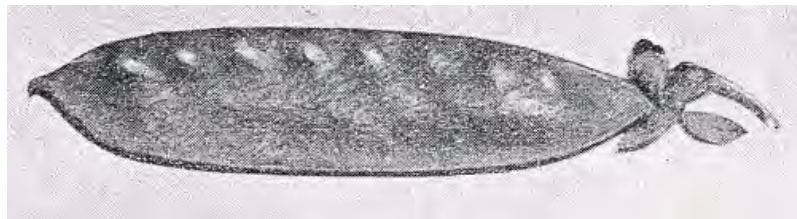
En speciell typ av märgärter som inte längre förekommer i dag är den så kallade stensärten. Den ursprungliga stensärten från 1894 anses härstamma från Stens bruk, norr om Norrköping, där den drogs upp av den dåvarande trädgårdsmästaren. Stensärten tillhör de storfröiga märgärterna (Lundberg, 1920). Det fanns ursprungligen en mängd olika stammar på marknaden som skilde sig åt i storlek, tidighet och avkastning. Stensärterna beskrevs som höga och sena med god avkastning. Baljorna var trubbiga och fröfärgen gul, ofta med stora gröna fläckar på skalet (Sonesson, 1950).

Figur 4: Balja av märgärt.

6. 1. 5 Sockerärt

Socketärterna har stora platta baljor, som vid mognaden skrupnar samman omkring fröna. De har inte den sega invändiga hinnan på baljan som mäg- och spritärter har. De odlas därför för den gröna baljans skull och plockas innan fröna börjar utvecklas. Sockerärter är hårdigare än märgärter (Bacher, 1952).

Figur 5: Balja av sockerärt.

6. 1. 6 Spritärt

Spritärter har runda frön med gul, grön eller grå fröfärg. Fröna är torra och något bittra i smaken. Spritärter är hårdiga och ger tidig skörd av gröna baljor, men har inte så fin kvalitet (Bacher, 1952).

Foderärt och salladsärt kommer jag inte att nämna mer, då dessa inte förekommer i min inventering.

6. 2 Bönornas indelning enligt Kulturväxtlexikon

Böner indelas i följande grupper:

- Brytböna-gruppen
- Kokböna-gruppen
- Skärböna-gruppen
- Vaxböna-gruppen

Inom varje grupp förekommer både höga sorter, så kallade störbönor och låga sorter, så kallade krypbönor.

6. 2. 1 Brytböna (haricots verts)

Hos brytbönorna används de omogna baljorna hela. Baljorna är gröna, trinda eller halvtrinda, smala, utan hinna på insidan och trådfria. Frön förekommer i alla färger (Sonesson 1950).

En speciell typ av brytbönor har korta, smala och platta baljor, vars väggar sluter så tätt kring fröna, att baljorna även på ett tidigt stadium ha tydliga utbuktningar vid frönas plats. På grund av denna egenskap kallas denna sortgrupp för pärlbönor. Några vanliga sorter var 'Pärl socker', 'Tusen för en' och 'Volgers'.

6. 2. 2 Kokböna (spritböna)

Inom kokbönegruppen är alla sorter låga och endast de mogna fröna används. Man kallar dessa även bruna bönor då de sorter som idag används endast har bruna frön (Bacher, 1952). Det har dock förekommit sorter med fläckiga frön i olika färger.

6. 2. 3 Skärböna

Baljorna är gröna, platta, breda och långa och på insidan försedd med en hinna, vilket gör att man skär de omogna baljorna i bitar innan de används. Baljornas väggar är tunna och inte så köttiga. Fröna är nästan alltid vita (Sonesson, 1950).

6. 2. 4 Vaxböna

Skiljer sig från skär- och brytbönorna genom sina gulvita eller gula baljor. Användes nästan uteslutande som brytbönor då man odlar de trinda, köttiga och trådlösa sorterna (Sonesson 1950).

Figur 6: Överst tv. Skärböna Regent, överst th. vaxböna Regent, nederst tv. brytböna Ohlsenia, nederst th. vaxböna Ohlsgård.

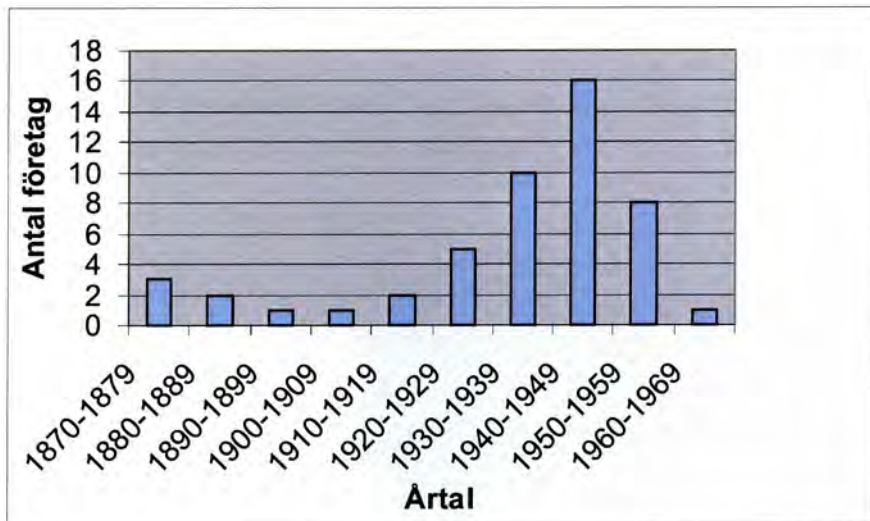
Under mitt arbete har jag upptäckt att indelningen av ärtor och bönor har varierat ganska kraftigt mellan olika tidsperioder, kataloger och böcker. Speciellt då när det gäller bönorna. I de tidigaste frökatalogerna uppdelades de endast i krypbönor och störbönor medan de i senare kataloger sorterades efter ovanstående indelning.

7. Resultat

Något jag har upptäckt under min undersökning är att utbudet av ärt- och bönsorter under perioden 1850-1970 var större än jag någonsin hade kunnat tänka mig. Jag fann 149 sorter av trädgårdsböna och 211 sorter av trädgårdsärt. Dessa sorter finns redovisade med namn, årtal de förkommit i priskuranterna och beskrivningar i bilaga 1 och 2. Utöver dessa sorter fanns förmodligen ett stort antal lantsorter som odlades runt om på gårdarna utan att någonsin marknadsföras i en frökatalog.

7. 1 Katalogerna

På min jakt efter sorter har jag undersökt en mängd olika priskuranter och handelskataloger. På Alnarpsbiblioteket genomsöktes kataloger från 107 olika företag varav 20 stycken innehöll frö av trädgårdsärt eller trädgårdsböna. På Nordiska Genbanken genomsöktes endast kataloger från ett företag.

Figur 7: Antalet undersökta företag under perioden 1870-1970.

Med anledning av bristande arkivering har vissa firmors kataloger enbart kunnat undersökas avseende kortare tidsperioder än andra mer väldokumenterade katalogserier. Detta kan bidra till att många fler firmor genomsökts under vissa tidsperioder, vilket kan resultera i att förhållandet mellan antalet sorter olika år inte stämmer.

Ett större antal firmor har undersökts under perioden 1940-50 och ett fåtal under slutet av 1800-talet, men även kataloger från 1960-talet har varit svåra att få tag på. Antalet kataloger jag genomsökt under de olika tidsperioderna speglar förmodligen inte det verkliga utbudet. Att de inte finns så många av de äldre katalogerna kan bero på att man inte tänkte på att bevara dem. Det kan även bero på att det verkligen fanns färre firmor i Sverige som gav ut en katalog. Detta gör att det säkert finns fler sorter än de jag har tagit upp i min sammanställning. Sorter har även dykt upp under olika namn, vilket gör att jag inte med säkerhet vet om samma sort förekommer mer än en gång i min lista.

Katalogerna jag undersökt kommer från en mängd företag som låg utspridda över hela Sverige från Malmö i söder till Skellefteå i norr, även om flertalet är koncentrerade till de södra och mellersta delarna av landet. Fröfirmorna tycks också ha legat i anslutning till större städer, då framförallt Stockholm.

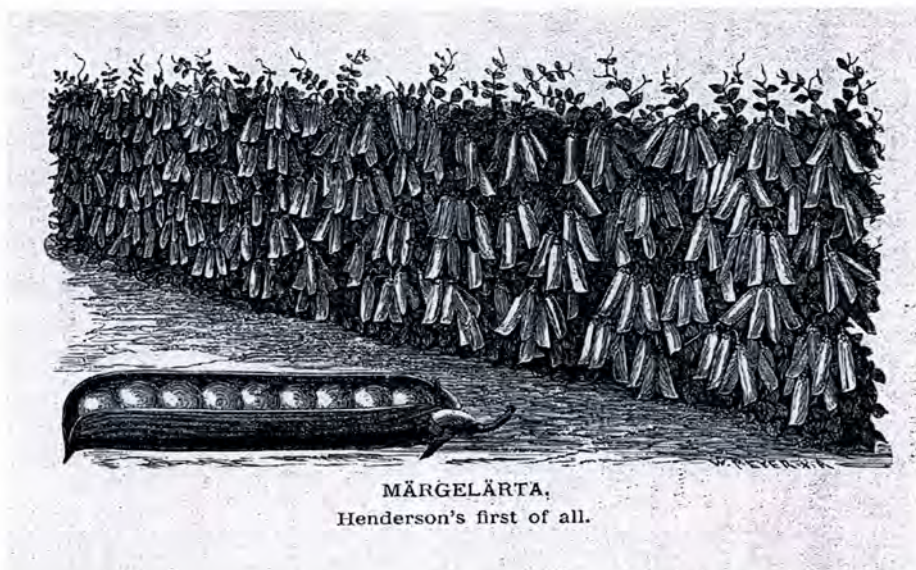

Figur 8: Framsidan till Bertil Gustafssons fröhandels AB:s frökatalog 1936.

Antalet företag och den långa tidsperiod jag genomskött kan vara anledningar till att det finns vissa skillnader mellan katalogerna. Hos alla firmor har fröna sålts under rubriken köksväxtfrön, men sedan har uppdelningen skilt sig åt.

Hos ärtorna har indelningen av de olika sorterna varit sig ganska lik undre åren, med vissa undantag. Märgärterna har i vissa kataloger kallats spritärter med skrynkliga frön, men även sorterats under rubriken märgspritärter. Under 1930-talet började två nya typer av ärter dyka upp på marknaden, de så kallade brytmärgärterna och brytmärgsockerärterna. Till en början har det tydligen rått en viss förvirring kring vilka sorter som tillhör vilken grupp och en mängd olika varianter förekommer. Det är först i böcker från 1950-talet jag har hittat beskrivningar som gör en klar indelning.

Hos bönorna är dock sortindelningen aningen mer skild åt mellan de olika företagen och då främst mellan olika tidsperioder. I de tidigaste katalogerna förekommer en ganska enkel indelning. Man har endast sorterat efter höjden, i krypbönor och störbönor. En bit in på 1900-talet har man dock börjat göra en lite mer specificerad indelning. Bönorna sorteras nu efter både vilken grupp de tillhör och vilken höjd de har.

Figur 9: Fantasifull illustration ur Sellberg & Co i Stockholms priskurant från 1886.

Beskrivningarna av de olika sorterna har även varierat mycket kraftigt. I en del kataloger, då främst de äldre, är beskrivningarna mycket sparsmakade och man får vara glad om man får veta något alls. Under 1900-talet blir beskrivningarna mer utförliga, men även här skiljer det sig åt mellan företagen. Hos vissa är alla sorter mycket väl beskrivna, medan andra har nöjt sig med att endast skriva någon rad. För att sälja sina varor beskrev man ofta hur fantastisk sorten var och utelämnade därmed de egentliga egenskaperna. Detta blev ett problem för mig då det tyvärr är svårt att identifiera en ärt efter beskrivningen

Figur 10: Ett suddigt fotografi av 'Onward' ur Algot Holmberg & son i Norrköpings priskurant 1929.

”mycket rikgivande, med söt smak och enormt stora skidor” eller en böna på beskrivningarna ”äkta fransk sort och särdeles fin”, ”tidigaste och förnämsta drivsort” eller varför inte ”tjockskalig, bästa vaxbönan”. Det som trots allt finns beskrivet är höjd, form och färg på baljorna, tidighet, form och färg på fröna samt i vissa fall hur många frön det går på 100 g. Bland ärtorna har även *ärtprocenten* förekommit i vissa fall, vilket är ett tal som beskriver viktprocenten spritade ärtor av hela baljskoriden. Däremot finns nästan inga beskrivningar gjorda på själva växten, såsom blommfärg och blad. Många kataloger har även fina bilder på sorter, både fotograferade och ritade.

En del av fotografierna skulle säkert gå att använda för identifiering men tyvärr är flera otydliga och gryniga. De ritade bilder som förekommer är väldigt vackra men ibland aningen för fantasifulla.

Den högra bilden här bredvid har i Bertil Gustafssons fröhandels AB:s priskuranter använts till att illustrera ’Gnesta favorit’ en märtärta med höjd på 25-30 cm. På en fröpåse inskickat till Fröuppropet beskriver däremot samma bild en hög ’stensärt’. Vad man ska lita på är inte helt lätt att veta.

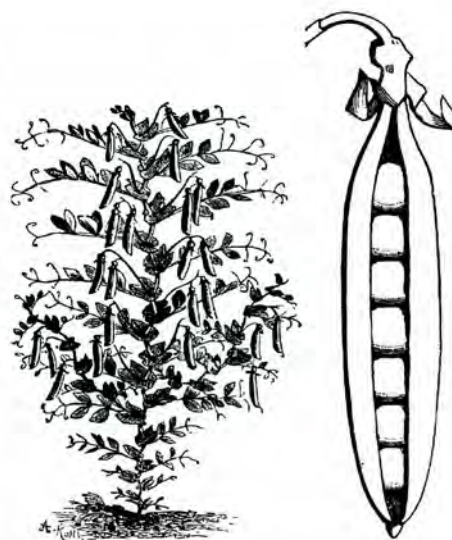
Figur 11: ’Stensärt’ eller ’Gnesta Favorit’?

7. 2 Äldre litteratur

För att få ytterligare information om alla de sorter jag funnit i olika priskuranter fortsatte jag att leta i äldre trädgårdslitteratur. Även här har utförligheten kring sortbeskrivningarna varierat. I de allra flesta böcker har man endast räknat upp odlingsvärda sorter utan närmare presentation eller endast nämnt något om höjd eller tidighet. Andra böcker har där emot en mycket utförlig beskrivning som till exempel Nils Sonessons bok, Handbok för trädgårdsodlare från 1950.

Eftersom många av de marknadsförda sorterna importerades från andra länder kan man även leta i utländsk litteratur. En av de mer användbara är ’The vegetable garden’ av MM. Vilmorin-Andrieux från 1885. Man har här beskrivit de sorter som förekom i Frankrike under denna tid och detta mycket utförligt. I princip hela växten tas upp med allt från blad och blommor till baljor och frön. Detta illustreras med mycket verklighetstroga och detaljrika bilder. En motsvarighet till denna bok saknas helt i Sverige.

Ett problem som uppstod när jag började studera böckerna var att jag kunde hitta beskrivningar av samma sort som helt motsade varandra. En anledning till detta kan

Figur 12: Illustration av sorten ’Bishops Early Dwarf’ ur ’The vegetable garden’.

vara att olika stammar av samma sort beskrivits. Det kan även vara så att olika sorter har gått under samma namn. När det gäller jämförande uppgifter såsom tidighet kan skillnaden helt enkelt bero på vilka referensramar man utgått ifrån. Man har till exempel under 1900-talet avlat fram tidigare och tidigare sorter vilket kan ha lett till att en sort som tidigare räknats som tidig plötsligt ses som medeltidig. En annan anledning kan vara att man i frökatalogerna har beskrivit sina sorter i superlativ för att få dem sålda. Böckerna kanske är närmare den egentliga sanningen.

7. 3 Utbudet av sorter

Utbudet av sorter varierar mellan olika företag och främst mellan olika tidsepoker. Under 1800-talets slut fick trädgårdsnäringen ett rejält uppsving och detta syns tydligt i katalogerna. Aldrig, varken förr eller senare, har så många olika sorter erbjudits den svenska marknaden. Svenssons fröhandel kunde till exempel under 1890 erbjuda konsumenten inte mindre än 29 sorters trädgårdsbönor (bondbönor och blomsterbönor ej medräknade) och 53 sorter av ärtor. Den yrkesmässiga växtförädlingen i Sverige tog fart först efter 1910-talet, vilket även avspeglar sig på utbudet (Israelsson 1996). Under 1800-talet är i princip alla sorter importerade, då främst från England men även Frankrike och Tyskland. Men under 1900-talet växer de svenska växtförädlingsföretagen fram och i sina kataloger stoltserar man med de egna sorterna. Att ha svenskodlat frö var ett starkt försäljningsargument. Det avsvalnande odlarintresset i Sverige under 60-talet gör att antalet sorter minskar drastiskt. I Weibulls frökatalog från 1968 ser utbudet ut enligt följande:

Grön brytböna: **'Konserva'**
 Grön skärböna: **'Argus'**
 Vaxböna: **'Express vax'**
 Märgärt: **'Stens', 'Witham wonder'**
 Sockerärt: **'Buxbom de Grace', 'Sabel'**
 Spritärt: **'Fenomen'**

Detta ger ett utbud på sammanlagt tre sorters bönor och fem sorter av ärtor. Många äldre sorter hade redan vid denna tid då gått förlorade.

Under 80-talet började trädgårdsintresset öka runt om i Sverige och idag har människor åter igen börjat intressera sig för köksväxter (Israelsson, 1996). Detta gör att utbudet har ökat något. Nedan syns en sammanställning på hur många sorter några av dagens fröfirmor har att erbjuda.

Företag	Antal ärtsorter	Antal bönsorter
Impecta handels, 2004	9	14
Olssons frö AB, 2003	5	12
Weibulls (för yrkesodlare), 2003	9	10
Weibulls (för konsument), 2003	9	9

Tabell 2: Utbudet av sorter på dagens svenska marknad.

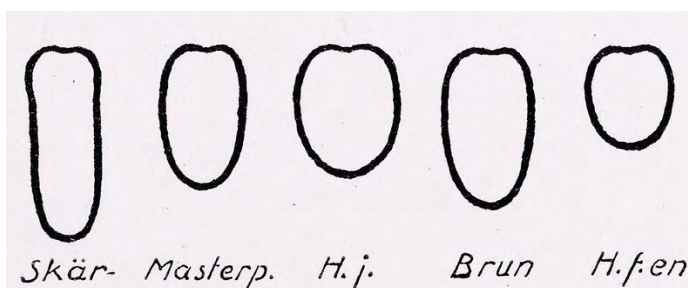
Några av de sorter jag beskrivit i mitt arbete förekommer i katalogerna och då speciellt Impecta handels. Till exempel säljer man brytbönan 'Saxonia', vaxbönan 'Mont D'or', märgärten 'Kelvedon Wonder' och spritärten 'Fenomen'.

7. 4 Sammanställning

Genomgången av priskuranter och äldre trädgårdslitteratur resulterade i en mängd olika sorter av trädgårdsärt och trädgårdsböna. För att få någon ordning på all denna information gjordes i Excel en sortlista över respektive växtslag. I listan finns sammanlagt 149 sorter av trädgårdsböna och 211 sorter av trädgårdsärt upptagna, var och en tillsammans med den beskrivning som funnits att tillgå. Det finns även uppgifter om vilka år och i hur många av de priskuranter som genomförts sorten förekom samt ursprungsland. Där årtal saknas har sorten endast förekommit i litteraturen och alltså inte återfunnits i någon priskurant. Varje kolumn ska sedan med hjälp av en dator lätt kunna sorteras. Listan är tänkt att kunna användas som en hjälp vid identifieringen av de sorter som samlats in via Fröuppropet.

När jag valt vilka egenskaper som ska beskrivas i listan har jag utgått ifrån vilket material som funnits tillgängligt. Baljan finns oftast väl beskriven både hos ärtor och bönor och kan vara karakteristisk för de olika sorterna. I flera av böckerna finns till och med schematiska bilder över olika baljformer, ett exempel från boken 'Baljväxter, gurkor och tomat' av Ernst Nilsson ses nedan. Därför finns kolumner som beskriver bland annat baljans längd, bredd, färg och form. Även fröet finns beskrivet på många ställen, speciellt då färgen. Jag har även en kolumn för höjd då detta var en vanligt förekommande uppgift.

Ett problem är dock att många av de äldre sorterna inte är utförligt dokumenterade. Man har även beskrivit helt olika delar av växten hos olika sorter. För en sort beskrivs till exempel baljorna ingående medan man för en annan beskriver fröna. Detta har resulterat i att listan innehåller många kolumner men även ganska många luckor.

Figur 13: Schematisk framställning av bönbaljans bredd och tjocklek hos skärböna, 'Masterpiece', 'Hinrichs jätte', bruna bönor och 'Hundra för en'.

8. Diskussion

8. 1 Identifiering av material inkommet till Fröuppropet

Hur ska man då gå till väga för att identifiera allt det material som kommit in till Fröuppropet? Många av de frön som kommit in har inget namn och man vet för övrigt inte mycket om dem.

Av mitt arbete framgår att utbudet av frön till trädgårdsärt och trädgårdsböna tycks ha varit mycket stort under perioden 1850 till 1970, även om antalet inte är jämt fördelat över de olika årtiondena. Utbudet har varierat i takt med att intresset för odling i Sverige har varit stort eller litet. Då många av de äldre priskuranterna inte funnits bevarade och då jag på grund av begränsat med tid inte hunnit gå igenom alla de som finns på Alnarp har det med all säkerhet marknadsförts flera sorter än de jag har dokumenterat. Det har förmodligen även funnits många lant- eller lokalsorter som odlades runt om på gårdarna utan att någonsin komma ut i handeln.

Det första steget är att konstatera fröets grobarhet, för att sedan provodla materialet så att man i möjligaste mån kan göra en identifiering.

Med hjälp av beskrivningarna jag tidigare sammanställt kan man göra en första grov indelning av det uppodlade materialet genom att sortera efter gruppstillhörighet. Detta tror jag är fullt realistiskt att genomföra med ett korrekt resultat. Görs detta minskar antalet tänkbara sorter drastiskt. När det gäller bönona kan man även bestämma vilket växtsätt, krypböna eller störböna, den aktuella sorten har. Sorturvalet minskar då ytterligare.

Informationen jag funnit om de olika sorterna har jag fört in i ett Excelark. Man kan då med hjälp av programmet sortera efter egenskaper och på så sätt utesluta sorter som inte är aktuella. Problemet är att det för flertalet ärtor och bönor saknas en hel del information. Risken är då att man sorterar bort rätt sort. Det gäller därför att söka med utgångspunkt från flera egenskaper samtidigt.

Jag tror att det kan bli svårt att fastställa exakt vilken sort det är man har framför sig. Detta beror på att dokumentationen har varit knapphändig. Möjligheten finns ju även att sorten är lokalt anpassad och alltså inte dokumenterad alls.

Vid många tillfällen har de uppgifter jag har hittat inte varit användbara för en identifiering, då sorten till exempel endast beskrivits som mycket odlingsvärd. Det har även vid ett flertal tillfällen förekommit att en sort i två skilda källor beskrivits på helt olika vis.

Höjd och tidighet är egenskaper som ofta varierar mellan litteraturen. Höjden på en sort kan ha beskrivits med upp till 50 cm skillnad och samma sort kan vara både tidig och medelsen. Där jag inte har kunnat utesluta någon av uppgifterna har jag tagit upp båda beskrivningarna. Jag tror trots allt att böcker är en mer tillförlitlig källa än frökataloger då de förra inte har ett kommersiellt syfte. En annan tänkbar förklaring till detta är att flera stammar av samma sort har funnits ute på marknaden. Stammarna kan ha egenskaper som skiljer dem åt men ändå nämns de under ett namn. Ännu en risk man måste beakta är att sorten kan ha förekommit under två eller flera namn i de olika källorna, vilket gör att samma sort kan förekomma mer än en gång i min lista. Många av sorterna är även mycket lika varandra då de förädlats fram genom korsningar.

Även om man lyckas spåra sig fram till en tänkbar sort för det material man undersöker, så är det nog väldigt svårt att med full säkerhet fastställa sortstillhörighet. Åtminstone med utgångspunkt från det material som sammanställts i det här arbetet. Man kan anta vilken sort man har men helt säker är nog svårt att vara.

I de fall där den inskickade sorten är namnsatt tror jag att mitt arbete kommer att vara till större hjälp. Detta förekommer på en del fröpåsar och provrör med frön. Då sorten odlats upp kan man med hjälp av Excelarket jämföra egenskaperna hos den odlade växten med beskrivningen där. Detta för att säkerställa om växten verkligen är den sort som man fått uppgifter på att den ska vara.

8. 2 Fortsatt arbete

Med utgångspunkt från ovanstående resonemang så tror jag inte att man enbart kan använda mitt arbete som utgångspunkt vid identifiering av materialet som inkommit till Fröuppropet. Förhoppningsvis kan det vara en hjälp på vägen till ett lyckat resultat. För att komplettera och utveckla den information jag redovisat här finns ett antal intressanta källor som inte

undersökts. På Internet finns internationella databaser tillgängliga där man kan söka på respektive sort och på så sätt hitta information. Problemet med dessa är att många av dem både är dåligt utvecklade och dåligt uppdaterade. Ett ytterligare problem är att informationen om sorterna ofta är mycket begränsad.

En annan möjlighet som kan användas vid bestämning av äldre sortmaterial är att studera fröproteinerna eller växtens DNA. Metoden att studera DNA skulle kunna användas främst i de fall där ett sortnamn finns på det inskickade materialet och samma sort sedan tidigare finns bevarad i form av dött material. En DNA-analys görs av det döda materialet och jämförs sedan med en DNA-analys av det inskickade provet. Är likheten mellan dessa stor är sannolikheten hög att man har samma sort. Resultaten kan dock vara svåra att läsa av. En nackdel med metoden är den höga kostnaden, vilket medför att den används väldigt sällan. Som det ser ut i dagsläget kommer metoden därför inte att användas vid bestämning av det material som skickats in till Fröuppropet (Holten, 2004-05-24).

Då jag främst riktat in mig på svenska källor har jag inte undersökt utländsk litteratur och utländska frökataloger särskilt noggrant. Många av de sorter som såldes i Sverige importerades från utlandet, då främst under slutet på 1800-talet och början på 1900-talet. Många sorter fick behålla sina utländska namn i de svenska katalogerna, särskilt ärtorna, vilket gör det enklare att söka efter dem. Det som hindrat mig är bristen på språkkunskap. Förutom engelska är det en fördel att någorlunda behärska både tyska och franska, då flera sorter importerades just från dessa länder.

Tyvärr är det nog så att man får nöja sig med att inte kunna identifiera allt det material som inkommit till Fröuppropet.

9. Källförteckning

9. 1 Böcker

- Aldén, B., Engstrand L., Iwarsson M., Jonsson L., Nilsson Ö., Ryman S. (1998). Kulturväxtlexikon. Stockholm: Natur och Kultur/LTs förlag.
- Bacher, T. (1952). Odling av köksväxter på friland och under glas. Landskrona: J.L. Törnqvists bokhandel.
- Balvoll, G. (1999). Grönsakdyrkning på friland. Oslo: Landbruksforlaget.
- Dahlmark, N. (1917). Våra köksväxter och grönsaker. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Dybdahl, J.A. (1877). Kjøkkenhaveplanterne. Köpenhamn: Gad.
- Eneroth, O. (1867). Trädgårdsbok för Allmogen. Stockholm: Norfeldt & söner.
- Flinck M. (1996). Tusen år i trädgården, från Sörmländska herrgårdar och bakgårdar, Stockholm: Rabén prisma.
- Israelsson, L. (1996). Köksträdgården det gröna arvet. Stockholm: Wahlström och Widstrand.
- Israelsson, L. (2000). Handbok för köksträdgården Stockholm: Wahlström och Widstrand.
- Jabs C. (1984). The heirloom gardener. San Francisco: Sierra Club Books.
- Lindvall, A. (1997). Grönsaker naturligt läkande. Höganäs: Bra Böcker AB.
- Lundén, O. (1920). Köksväxtodling för trädgårdsodlare och trädgårdsundervisningen i Finland. Helsingfors: Söderström & C:o förlagsaktiebolag.
- Lundén, O. (1922). Hemmets köksträdgård. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Lundström, A. (1852). Handbok i trädgårdsskötsel. Stockholm: Norstedt.
- Moen, O. (1948). Bønner. Oslo: Grøndahl & Sons forlag.
- Molanders fröhandel. (1875). Anvisning till odling av de i Finland allmänast begagnade prydnads- och köksväxter för kalljord. Wiborg: N. A. Zilliacci tryckeri.
- Müller, D. (1888). Trädgårdsskötsel. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Nilsson, E. (1932). Baljväxter, gurkor och tomater. Stockholm: Nordisk Rotorgravyr.
- Phillips, R. & Rix M. (1993). Vegetables. London: Pan Books.
- Pleijel, K. (1944). Lärobok i trädgårdsskötsel. Stockholm: Nordisk Rotorgravyr.
- Rubatzky, V.E. (1997). World vegetables – principles, production and nutritive values. New York: Chapman & Hall.
- Sonesson, N. (1950). Handbok för trädgårdsodlare. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Sonesson, N. (1965). Sonessons stora trädgårdsbok. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- Stuart, D. (1997). Gammaldags växter. Stockholm: Forum.
- Vilmorin-Andrieux, MM. (1885). The vegetable garden. London: John Murray.
- Åkerman, Å. (red.). (1951). Svensk växtförädling del II. Stockholm: Natur och Kultur.

9. 2 Tidskrifter

- Bohlin P. (1896). Redogörelse för jämförande försök med ärter utförda på Svalöf 1891-94, Sveriges utsädesförenings tidskrift, 6, 227-246.
- Jansson, E. & Weibull, J. (2004). Om POM- Programmet för odlad mångfald, Svensk Botanisk Tidskrift, 98 (1), 3-9.
- Lundberg J. F. (1920). Svalöfs Koloni-stensärt, Sveriges utsädesförenings tidskrift, 30, 30-31.
- Wiklund K. (1955). Nyare ärtsorter i försök inom Norrland, Svenska utsädesföreningens tidskrift, 65, 468-484.

9. 3 Internet

Centro Internacional de Agricultura Tropical (CIAT),
<http://www.ciat.cgiar.org/beans/aboutbeans.htm>, 2004-05-14
Nordiska Genbanken, accessionsdatabas, http://www.ngb.se/Databases/acc_search.php,
2004-05-14

9. 4 Muntliga källor

Holten Claus, Nordiska Genbanken, Alnarp 2004-05-24
Leino Matti, medlem av föreningen Sesam, Uppsala 2004-04-22.

9. 5 Broschyrmaterial

Informationsmaterial om Fröuppropet, (2002). Lund: BTJ AB.
Informationsmaterial om POM, (2000). Malmö: Team Offset & Media.

9. 6 Bildkällor

- Försättsblad: Ärtor: Illustration ur Lundgrens i Härnösands priskurant från 1944.
Bönor: Illustration ur Nysäters fröhandel i Örebros priskurant från 1944.
- Figur 1: Illustration ur Fr. E. Bissmarks priskurant från 1910.
Figur 2: Fotografi av fröpåsar inskickade till Fröuppropet.
Figur 3: Fotografi från Elsa Antonsson.
Figur 4: Fotografi ur Weibulls priskurant från 1930.
Figur 5: Fotografi ur Nilsson, E. (1932). Baljväxter, gurkor och tomater. Stockholm:
Nordisk Rotorgravyr.
- Figur 6: Fotografi ur Bacher, T. (1952). Odling av köksväxter på friland och under glas.
Landskrona: J.L. Törnqvists bokhandel.
- Figur 7: Eget diagram.
Figur 8: Bertil Gustafssons fröhandels AB i Gnestas priskurant från 1936.
Figur 9: Illustration ur Sellberg & Co i Stockholms priskurant från 1886.
Figur 10: Fotografi ur Algot Holmberg & son i Norrköpings priskurant 1929.
Figur 11: T.v. fotografi av fröpåse inskickad till Fröuppropet.
T.h. illustration ur Bertil Gustafssons fröhandels AB:s i Gnesta priskurant från
1942.
- Figur 12: Illustration ur Vilmorin-Andrieux, MM. (1885). The vegetable garden. London:
John Murray.
- Figur 13: Illustration ur Nilsson, E. (1932). Baljväxter, gurkor och tomater. Stockholm:
Nordisk Rotorgravyr.

Appendix 1

1. Äldre undersökta priskuranter från Alnarps biblioteks samlingar

* = Företag med försäljning av trädgårdsböna och trädgårdsärt.

Företag utan markering har inte haft frön till varken trädgårdsärt eller trädgårdsböna för försäljning.

Adelnäs trädgårdar; 1901-04, 09-37, 39-50

Alnarps trädgårdar; 1862-65, 76-79, 81-82, 84-85, 93, 96, 1901, 99-52, 54-55* (from 1930 tom 1948)

M.P. Andersen i Jönköping; 1897-98, 1907-08, 10-21, 23-37, 39-40, 42-53

Arboga plantskola; 1942

Assatorps plantskola i Mörap; 1939-40, 43-47, 52-53

Baldernäs plantskola i Dals-Långed; 1941

E. Berggrens plantskola i Ronneby; 1943

Bergianska trädgården i Stockholm; 1891/92, 1905/06, 10/11- 12/13, 18-26, 28-37

Bergmans plantskola i Västerhiske; 1943

Fr. E. Bissmark i Halmstad; 1910-14, 16-19, 24, 26, 32-33*

Bjäre plantskola i Förslövsholm; 1938

Björketorps plantskola; 1939

Broby plantskola i Oppmanna; 1936

Båstads soldager plantskola; 1945

Cedergren & Co i Råå; 1929-36

Convallaria Plantskola i Skövde; 1917-18, 38, 43-44, 46-49

Ekebyhofs plantskola i Drottningholm; 1930, 37, 42-47, 49-50

Ekhyddans plantskola i Östra Tranemo; 1934

Enköpings trädskola och fröhandel; 1943-46*

Enlunda plantskola i Spånga; 1943-44, 1949-50

Exprimentalfältet (Kungl. Lantbruksakademiens Experimentalfält); 1902/03, 04-07, 10-16, 25-33, 40-41, 43-44, 45-46, 48-49

Fagerhults plantskola & skogsfröhandel i Helsingborg; 1943-44, 47

Flyinge plantskola; 1934, 37-40

Frändefors plantskola; 1942-44

Furubäcks Perenna Odlingar i Borås; 1943-49

Gehlins Fröhandel i Malmö; 1933, 35, 41-45, 48, 51-52*

Dan van Ginhoven, Bindericentralen i Göteborg; 1938

Gränna nya plantskola; 1916/17, 31/32, 36-39, 41-43, 49-51

Gränstorpets Handelsträdgård i Trelleborg; 1914

Bertil Gustafssons fröhandels AB i Gnesta; 1936-37, 39, 42-48, 50, 52*

Carl Gustafson plantskola i Norrköping; 1942

E. Göranssons plantskola i Eslöv; 1939

Göteborgs Trädgårdsförening; 1909, 18-21, 24-28, 30-32, 34-37, 41, 43-46, 48-53*

Thure Hadds plantskola i Spånga; 1945-48

Haga Trädgård, NK, Stockholm; 1921, 24

Hammenhögs; 1937, 41-48, 50-53*

Henrikssons i Ulricehamn; 1951

Hillehögs plantskola i Glumslöv; 1940, 45

Algot Holmberg & son i Norrköping; 1925, 27, 29-31, 34-35, 40-46*
 Huvaberg plantskola; 1951
 Hässelby plantskola; 1939, 43, 47, 51
 Magnus Johnsons plantskola i Södertälje; 1937/38
 Jönköpings plantskola; 1930, 35, 36, 45
 Berndt Jönssons plantskola i Klapperup; 1943
 Krusenbergs Trädskolor, 1911-14, 42/43
 Kullens plantskola i Nyhamnsläge; 1932-38, 43, 48, 50-52
 Lagklarebäcks plantskola; 1902/03, 10/11
 C:F: Landsberg i Påarp; 1912, 14, 18-21, 27-28, 39, 42-52, 56
 Landskrona nya plantskola 1933
 Bröderna Larssons plantskola i Harplinge; 1938
 L. Larssons Rosen- och trädskola i Landskrona; 1907
 AB Limhamns plantskolor; 1912/13
 Lindhults plantskola i Långås; 1910, 32, 50/51
 Alfr. Lindqvists plantskola i Broby; 1914
 Linköpings Trädgårdsförening; 1906-08, 13/14, 24, 26-28, 32-40, 42-43, 45-47, 50* (from 1942)
 Lundgrens i Härnösand; 1943-49*
 K:a. Lundströms plantskola i Östansjö; 1926/27, 43
 Lyckås trädgårdar i Åkarp; 1915
 Erik Läcks trädgård i Rönninge; 1925/26, 30-37, 42-44, 46-50
 Löta trädskola i Mellösa; 1930
 AB Malmö plantskola; 1930
 Mansdala plantskola i Ovesholm; 1942
 Mälardalens plantskola i Arboga; 1942-44, 51
 N: Nilssons plantskola i Flädie; 1910, 1925/26
 Nordiska fröhandeln i Stockholm; höst 1933-34, vår 44, 46-47, 51*
 Norrby båtmanstorp i Bromma; 1942
 O. Norrmanns fröhandel i Malmö; 1944-49, 51, 52*
 Nya fröhandeln i Linköping; 1943*
 N: Nybergs plantskola i Laholm; 1912, 27
 Nysäters fröhandel i Örebro; 1943-46*
 Nässala plantskola i Vagnhärad; 1945
 Bröderna Olssons plantskola, Abrahamslund i Ystad; 1916, 22-23, 43
 Palms plantskola i Skövde; 1950
 Radtorps plantskola; 1943
 Ramlösa plantskola i Helsingborg; 1900-07, 10-16, 18-40, 40-41, 42
 Ranviks Nya plantskolor i Rögle; 1935, 36/37, 39/40-49/50
 Rolfners plantskola; 1950
 Sellberg & Co i Stockholm; 1876, 82, 86, 1945*
 AB Skogholmens plantskola i Malmö; 1933/34, 35/36, 37/38, 39, 45, 47-53
 Slottskogens plantskolor i Göteborg; 1942
 AB Spendrup & Sons plantskola i Halmstad; 1943/44
 G: Steffner plantskola i Åmål; 1940, 44
 Stenborgs trädskolor i Västerås; 1914, 15/16, 17-18
 Stenborgs trädskolor i Karlstad; 1942-46, 49-50
 Stockholms fröhandel; 1877, 1880*
 Svenska pilodlingens- & trädaktiebolagets anläggningar i Norrtälje; 1903
 Svenska trädskoleägareföreningens offertlista: 1941-43, 45

Svenssons fröhandel i Stockholm; 1890-91, 1924-27, 31, 33, 36-38*(ej 24-33)
J. P. Svenssons & Son i Lund; 1909-10, 12, 16
Sydsvenska plantskolan i Wollsjö; 1943
Sydöstra Sveriges plantskola i Asarum; 1950/52
Sälshögs plantskola i Tomelilla; 1928-30, 32-35, 38/39, 41/42
Sävedalens plantskola; 1940/41, 44-46
Sörböle plantskola och handelsträdgård i Skellefteå; 1949*
Söråkers Trädgårdar; 1933-35, 37-44, 46-48, 50
Tjäders fröhandel i Stockholm; 1877*
Uppsala läns trädskolor; 1922/23, 27-29, 43-44, 46-47, 49-50, 54
Uppsvenska plant- & trädskolan i Gefle; 1942, 44, 52
Vadstena plantskolor; 1946, 48-49
Vallberga ros- & trädskolor; 1917/18
Vassbo trädskola, Ornäs i Falun; 1927-28, 43-46, 48, 50-53
Weibulls i Landskrona; Årsbok: 1922, 27, 29, 31-35, 41-44, 46-50. Frö: 1926-27, 29-46*
Aug. Wickmanns i Svedala; 1943-44, 47
Västerbottensläns plantskola i Umeå; 1944/45
Ådö & Säbyholms trädgårdar i Bro; 1901,03
Äs Trädgård i Katrineholm; 1911, 15-20, 25-28, 32-43
Örebro stadsträdgård; 1935

2. Äldre undersökta priskuranter från Nordiska genbankens samlingar

Weibulls i Landskrona; 1955, 57-58, 60, 62-65, 67-68 *

Bilaga 1. De i Sverige marknadsförda sorterna av trädgårdsböna mellan åren 1850-1970

Nr	Grupp	Växtsätt	Sort	Första år i katalog	Sista år i katalog	Antal företag	Ursprungsland	Balja i tvärsnitt	Baljans form
1	Brytböner	Krypböna	'Arla'	1943	1957	8	Sverige		något böjd
2	Brytböner	Krypböna	'Aurora'	1909	1945	1			något böjd
3	Brytböner	Krypböna	'Bagnolet, Suisse gris'	1886	1943	3	Frankrike		
4	Brytböner	Krypböna	'Beurre blanc'	1890	1891	1			
5	Brytböner	Krypböna	'Black and white'	1943	1943	1		rund	rak
6	Brytböner	Krypböna	'Chevrier'/ Haricot vert	1890	1948	11	Frankrike	halvrund	rak
7	Brytböner	Krypböna	'Delikat'	1950	1957	2		rund	rak
8	Brytböner	Krypböna	'Enköpingsbönan'	1877	1948	5	Sverige		
9	Brytböner	Krypböna	'Fiskeby'	1927	1958	14	Schweiz/Sverige	rund	rak
10	Brytböner	Krypböna	'Gnesta tidig jätte'	1936	1952	1	Sverige	platt/rund	rak
11	Brytböner	Krypböna	'Haricot verts'	1935	1944	2			
12	Brytböner	Krypböna	'Hinrichs jätte'	1891	1935	6		rund	
13	Brytböner	Krypböna	'Hundra för en'	1877	1962	19		rund	något böjd
14	Brytböner	Krypböna	'Incomparabel'	1932	1943	3		halvrund	rak
15	Brytböner	Krypböna	'Karlsruher torg'	1936	1952	1			
16	Brytböner	Krypböna	'Konserva'	1933	1968	15	Tyskland	rund	något böjd
17	Brytböner	Krypböna	'Konservanda'	1936	1948	6			
18	Brytböner	Krypböna	'Le favorit'	1936	1943	1			
19	Brytböner	Krypböna	'Lyonnais'	1929	1944	2		rund	
20	Brytböner	Krypböna	'Masterpiece'	1926	1941	6		halvrund/platt	
21	Brytböner	Krypböna	'Nimbus'	1952	1952	1			
22	Brytböner	Krypböna	'Ohlsenia'				Sverige	rund	
23	Brytböner	Krypböna	'Olsok'	1935	1953	13		rund	rak
24	Brytböner	Krypböna	'Osborn's driv'	1909	1909	2			
25	Brytböner	Krypböna	'Perf perfection'	1909	1909	2			
26	Brytböner	Krypböna	'Prinsen'	1944	1944	2		halvrund	rak
27	Brytböner	Krypböna	'Rekord'	1948	1948	6	Sverige/Danmark	rund	rak
28	Brytböner	Krypböna	'Remontant'	1909	1909	2			
29	Brytböner	Krypböna	'Ryska kejsaren'	1935	1938	2			
30	Brytböner	Krypböna	'Saxa'	1946	1950	1			
31	Brytböner	Krypböna	'Saxonia'	1935	1951	3		platt	
32	Brytböner	Krypböna	'Socker pärl originalstam'	1876	1946	5			rak
33	Brytböner	Krypböna	'St Andreas'	1926	1928	1			
34	Brytböner	Krypböna	'Steninge hybrid'	1921	1946	10	Sverige		
35	Brytböner	Krypböna	'Suttons'	1935	1936	1			

Nr	Grupp	Växtsätt	Sort	Första år i katalog	Sista år i katalog	Antal företag	Ursprungsland	Balja i tvärsnitt	Baljans form
36	Brytböner	Krypböna	'Volgers Perl'	1909	1909	1			
37	Brytböner	Störböna	'Avantgarde'	1909	1942	2			
38	Brytböner	Störböna	'Blue Lake'	1963	1967	1		rund	
39	Brytböner	Störböna	'Fenomen'	1926	1944	5		rund	
40	Brytböner	Störböna	'Juli'	1909	1962	15		rund	rak
41	Brytböner	Störböna	'Jättesocker bryt'	1880	1886	2			
42	Brytböner	Störböna	'Korgfyllaren'	1909	1926	1			
43	Brytböner	Störböna	'Ohne gleichen'	1914	1914	1			
44	Brytböner	Störböna	'President Roosvelt'	1909	1926	2			
45	Brytböner	Störböna	'Rheinische speck'	1921	1921	1			
46	Brytböner	Störböna	'Socker bryt Furst Bismarck'	1909	1932	1			
47	Brytböner	Störböna	'Sockerpärlan'	1876	1936	4			rak
48	Brytböner	Störböna	'Tidigaste socker-bryt'	1876	1880	2			
49	Skärböner	Krypböna	'Alabaster' I och II / Upplands	1921	1967	7	Sverige		rak/något böjd
50	Skärböner	Krypböna	'Argus'	1967	1968	1			
51	Skärböner	Krypböna	'Extra stora svärd'	1936	1948	1			
52	Skärböner	Krypböna	'Favorit'	1929	1939	1	Sverige		rak
53	Skärböner	Krypböna	'Kejsar vilhelm'	1886	1953	17	Tyskland	platt	rak
54	Skärböner	Krypböna	'Masterpiece'	1925	1952	2		halvrund	
55	Skärböner	Krypböna	'Merveille de France'	1909	1909	1	Frankrike		rak
56	Skärböner	Krypböna	'Nordstjärnan'	1921	1953	11			rak
57	Skärböner	Krypböna	'Nordstjärnan II'	1936	1952	1	Sverige		
58	Skärböner	Krypböna	'Risrinken'	1921	1953	13	Sverige		
59	Skärböner	Krypböna	'Svensk svärd'	1882	1946	2			
60	Skärböner	Krypböna	'Svärd'	1877	1935	4		platt	
61	Skärböner	Krypböna	'Svärd Bredda'	1876	1955	14	Tyskland		
62	Skärböner	Krypböna	'Svärd, Holländska'	1876	1891	3			
63	Skärböner	Krypböna	'T orgsegaren'	1936	1936	1			svärdstyp
64	Skärböner	Krypböna	'Tusen för en'	1886	1886	1		rund	rak
65	Skärböner	Krypböna	'Weibulls original Favorit'	1926	1927	1			
66	Skärböner	Störböna	'Avantgarde'	1909	1930	1			
67	Skärböner	Störböna	'Bred svärd'	1882	1946	7			
68	Skärböner	Störböna	'Ersling'	1914	1967	4	Norge		
69	Skärböner	Störböna	'Imperator'	1927	1948	4			
70	Skärböner	Störböna	'Ordinära'	1882	1886	1			
71	Skärböner	Störböna	'Ryska'	1909	1926	1			
72	Skärböner	Störböna	'Svärd'	1877	1953	9		platt	

Nr	Grupp	Växtsätt	Sort	Första år i katalog	Sista år i katalog	Antal företag	Ursprungsland	Balja i tvärsnitt	Baljans form
73	Skärböner	Störböna	'Tioveckors'	1909	1930	1			
74	Skärböner	Störböna	'Uppland'	1925	1952	5			svärdstyp
75	Vaxböna	Krypböna	'Amien' eller 'Ideal'	1926	1951	14		rund	rak
76	Vaxböna	Krypböna	'Bryt'	1910	1914	1			
77	Vaxböna	Krypböna	'Casseler'	1909	1928	2			
78	Vaxböna	Krypböna	'Dadel'	1929	1944	4		platt	rak
79	Vaxböna	Krypböna	'Dattel'	1909	1943	2			
80	Vaxböna	Krypböna	'Dippes nya'	1880	1880	1			
81	Vaxböna	Krypböna	'Drabant'	1955	1957	1		elliptiska	
82	Vaxböna	Krypböna	'Earliest of all'	1933	1933	1		rund	rak
83	Vaxböna	Krypböna	'Express vax'	1932	1968	12	Sverige	rund	
84	Vaxböna	Krypböna	'Flageolet'	1877	1952	13		platt	rak
85	Vaxböna	Krypböna	'Flageolet trädfrö'	1933	1953	4		halvrund/platt	rak
86	Vaxböna	Krypböna	'Golden vax'	1935	1936	1			
87	Vaxböna	Krypböna	'Gulldrottningen'	1936	1937	1			
88	Vaxböna	Krypböna	'Guldhorn'	1940	1948	5			
89	Vaxböna	Krypböna	'Guldregn'	1943	1948	5		platt	
90	Vaxböna	Krypböna	'Gulläker'	1941	1952	8	Sverige	rund	
91	Vaxböna	Krypböna	'Hinrichs Riesen'				Tyskland	rund	rak
92	Vaxböna	Krypböna	'Herbstseggen'	1937	1950	2	Tyskland	rund	starkt böjd
93	Vaxböna	Krypböna	'Hodson'	1934	1940	2		rund	något böjd
94	Vaxböna	Krypböna	'Merveille du Marché'	1890	1943	4	Frankrike	rund	rak
95	Vaxböna	Krypböna	'Mogul W:s'	1950	1950	1			
96	Vaxböna	Krypböna	'Mont dór'	1909	1936	3	Frankrike	halvrund	böjd
97	Vaxböna	Krypböna	'Neger'	1876	1925	4		platt	rak
98	Vaxböna	Krypböna	'Normanns vaxböna'	1944	1952	1			
99	Vaxböna	Krypböna	'Nya vita med gula skidor'	1880	1880	1			
100	Vaxböna	Krypböna	'Optima'	1951	1951	1		rund	rak
101	Vaxböna	Krypböna	'Pariser torg'	1877	1943	4			rak
102	Vaxböna	Krypböna	'Perfektion'	1882	1910	2			
103	Vaxböna	Krypböna	'Sandvika'	1936	1947	2		halvrund	rak
104	Vaxböna	Krypböna	'Smördrottningen'	1909	1945	3		halvrund	
105	Vaxböna	Krypböna	'Smörkungen'	1930	1937	2	Tyskland	rund	något böjd
106	Vaxböna	Krypböna	'Socker perl'	1924	1924	1			
107	Vaxböna	Krypböna	'Tidiga, gula, vax'	1876	1876	1			
108	Vaxböna	Krypböna	'Triumph'	1945	1953	4	Sverige	platt	
109	Vaxböna	Krypböna	'Urval'	1935	1936	1			

Nr	Grupp	Växtsätt	Sort	Första år i katalog	Sista år i katalog	Antal företag	Ursprungsland	Balja i tvärsnitt	Baljans form
110	Vaxböna	Krypböna	'Vaxdrottningen'	1909	1952	4			
111	Vaxböna	Krypböna	'Vaxguldhorn'	1936	1950	2			
112	Vaxböna	Krypböna	'Vitt Vaxljus'	1927	1930	1			rak
113	Vaxböna	Krypböna	'Wax wonder'	1934	1940	1		rund	rak
114	Vaxböna	Störböna	'Fina, vita Vax'	1877	1877	1			
115	Vaxböna	Störböna	'Flageolet'	1916	1951	3		halvrund/platt	rak
116	Vaxböna	Störböna	'Gloria'	1914	1947	3		rund	
117	Vaxböna	Störböna	'Goldflut'	1962	1965	1		rund	rak
118	Vaxböna	Störböna	'Jätte socker'	1876	1910	4			
119	Vaxböna	Störböna	'Königin'	1910	1916	1			
120	Vaxböna	Störböna	'Mont Dör'	1882	1960	10	Frankrike	halvrund/platt	rak
121	Vaxböna	Störböna	'Nya Jätte, från Algier'	1876	1886	2			
122	Vaxböna	Störböna	'Original vax'	1932	1952	5		halvrund/rund	böjd/rak
123	Vaxböna	Störböna	'Romerska svarta'	1880	1880	1			
124	Vaxböna	Störböna	'Romersk vax'	1877	1880	2			
125	Vaxböna	Störböna	'Socker perl'	1882	1886	1			
126	Vaxböna	Störböna	'S.t Fiacre'	1955	1955	1		platt	rak
127	Vaxböna	Störböna	'Vaxdrottningen'	1890	1891	1		rund	
128	Vaxböna	Störböna	'Vax Flageolet'	1910	1953	8		platt	rak
129		Krypböna	'Adler'	1882	1891	2			
130		Krypböna	'Extra breda svärds'	1890	1891	1			
131		Krypböna	'Fina, vita socker perl'	1882	1886	1			
132		Krypböna	'Danska, vita'	1890	1891	1			
133		Krypböna	'Ilsenburger'	1877	1909	5			
134		Krypböna	'Kafferländer'	1880	1886	2			
135		Krypböna	'Njurböna'	1890	1891	1			
136		Krypböna	'Non plus ultra'	1909	1909	1			
137		Krypböna	'Pariser, röd eller vit'	1909	1909	1			
138		Krypböna	'Perl Holsteiner'	1909	1909	1			
139		Krypböna	'Roi des Vertes'	1890	1891	1			
140		Krypböna	'Sparris'	1876	1909	3			
141		Krypböna	'Svenska'	1890	1891	1			
142		Krypböna	'Sensation'	1909	1909	1			
143		Krypböna	'Tidigaste Pariser-Flageolet'	1886	1886	1			
144		Krypböna	'Victoria'	1909	1909	1			
145		Störböna	'Jättesocker, bryt'	1886	1891	2			
146		Störböna	'Ordinära svärd eller Turkiska'	1877	1880	2			

Nr	Grupp	Växtsätt	Sort	Första år i katalog	Sista år i katalog	Antal företag	Ursprungsland	Balja i tvärsnitt	Baljans form
147		Störböna	'Spanska'	1890	1891	1			
148		Störböna	'Ryska vita'	1882	1882	1			
149		Störböna	'Vita socker perl'	1886	1886	1			

Nr	Baljans längd	Baljans bredd	Baljans längd (cm)	Baljans bredd (cm)	Baljans färg	Fröets färg	Bönor/100 g	Höjd (cm)
36								
37	lång	bred						
38					grön			
39		smal	16			vit		300
40	kort	smal	10		ljusgrön	vit	180	150-200
41								
42								
43								
44	lång	bred						
45								
46								
47		smal						
48								
49	medellång	medelbred	14,5	1,4	mörkgrön	vit	190-210	
50						vit		
51								
52	lång	bred				vit	200-230	20-50
53	lång	bred	13	1,5		vit	200-230	20-50
54	lång					gråbrun		
55	lång	bred			grön	vit		
56	lång	bred				vit	200-230	20-50
57		bred						
58	medellång	bred			grön	vit	210-270	20-50
59								
60	lång	bred	13	1,5				
61	lång	bred				vit	190-250	20-50
62								
63		bred	25					
64						ljusgul med röd markering		
65	lång	bred				vit		
66							165-195	300-400
67	lång	bred			ljus	vit	150-180	300-400
68			19	2,3			180-210	200-300
69	lång	bred				vit	180-210	400-500
70								
71								
72		bred	20		grön	vit	145	300

Nr	Baljans längd	Baljans bredd	Baljans längd (cm)	Baljans bredd (cm)	Baljans färg	Fröets färg	Bönor/100 g	Höjd (cm)
73			25					
74						vit	180-210	300-400
75	medellång		15-20		gulvit	vit	220-275	20-50
76								
77	lång					violet		
78	lång		12		vaxgul	citrongul-brungul	190-210	20-50
79								
80								
81			11,5		gul			
82	lång							
83	medellång		12		gulvit	grågul		
84	lång				gul	mörkviolet	150	40-45
85					gul			
86					guldgul	vit, röd marmorering		
87	lång							
88			15-16					
89								
90					smörgul/gulvit			
91								
92								
93			16		blekgul			
94					smörgul			
95								
96	kort		10-12		vaxgul	svartbrun	210-350	20-50
97	kort				skarpt gul	blåsvart	235-275	20-50
98								
99								
100					mörkt smörgula			
101						svart		
102								
103	lång							
104	lång					vit		
105			12		klart gul			
106								
107					gul	vit		
108	medellång							
109					guldgul			

Nr	Kulturtid (dagar)	Tidighet	Trådighet	Andra egenskaper
1		tidig	något trådig	kort blomningstid
2			trådfri	
3				
4				
5		tidig		
6	77	sen	trådig	behålla färgen vid kokning, platta frön
7		medeltidig	trådfri	
8		mycket tidig		
9	73	medeltidig	trådfri	
10			trådfri	
11				
12		tidig	trådfri	brett, buskigt växtsätt, god avkastning
13	80	medeltidig	trådfri/trådig	medelmättig avkastning, cylindriska frön
14		tidig		
15		mycket tidig	trådfri	
16		medeltidig	trådfri	
17		mycket tidig	trådfri	lik 'Konserva'
18			trådfri	lik 'Konserva'
19		sen		
20		mycket tidig	trådfri	kraftigt växtsätt, plattade, långsträckt frön
21		tidig/sen		
22			trådfri	
23		tidig	trådfri	
24				
25			trådfri	
26		tidig	trådfri	rikgivande
27		medeltidig	trådfri	rikgivande
28		tidig		rikgivande
29		mycket tidig		
30		tidig		
31		mycket tidig	något trådig	medelgod avkastning
32			trådfri	
33				hårdig, rikbärande
34		tidig		bördig
35		tidig		

Nr	Kulturtid (dagar)	Tidighet	Trädighet	Andra egenskaper
36			trädfri	
37				hög avkastning
38			trädfri	
39		tidig	trädfri	rikbärande
40		mycket tidig	trädfri	
41				
42			trädfri	rikbärande
43				lika tidig som juli
44			trädfri	
45				
46		tidig	trädfri	
47			trädfri	låg avkastning
48				
49		mycket tidig	trädfri	platta och ovala frön
50		tidig		
51		medelsen		högbuskig
52		tidig		god avkastning
53	75	tidig/medelsen	trädig	medelmåttig avkastning
54		tidig	nästan trädfri	rikgivande
55				
56		tidig		medelmåttig avkastning
57		mycket tidig		
58		tidig		bördig, rikbärande, platta frön
59		mycket tidig		
60	80		trädig	
61		mycket sen	trädfri	medelmåttig avkastning, breda, platta frön
62				
63			trädfri	kraftig växt, stor avkastning
64				
65		tidig		mycket hårdig
66		mycket tidig		
67		sen		avkastningsrik, bilda baljor länge
68		mycket tidig		
69		medelsen		
70				
71				
72		tidig	trädig	

Nr	Kulturtid (dagar)	Tidighet	Trädighet	Andra egenskaper
73				
74		tidig		rikgivande
75		medeltidig	trädfri	hårdig, hög avkastning
76				tjockskalig
77				
78	70	tidig	något träddig	rikbärande, långsträckt frön
79		tidig		rikbärande
80				utan rankor, rikbärande
81		medelsen	trädfri	
82		mycket tidig		
83		mycket tidig	trädfri	
84		medeltidig	trädig	
85		medelsen	trädfri	
86		tidig	trädfri	
87		tidig	trädfri	lågväxande, bördig
88		tidig	trädfri	
89			trädfri	hög avkastning
90		tidig		baljor ej gröna i yngre stadium
91				
92			trädfri	
93	90	mycket sen	trädig	
94			trädfri	
95		medeltidig	trädfri	
96		tidig	trädfri	avkastningsrik, stort antal stammar
97		tidig	något träddig	god avkastning, dålig kvalitet
98			trädfri	
99				
100		medeltidig	trädfri	
101		medeltidig	trädfri	
102				
103		tidig		
104			trädfri	
105	77		trädfri	
106			trädfri	
107				
108		mycket tidig		hög avkastning
109		tidig		fläckria baljor

Nr	Kulturtid (dagar)	Tidighet	Trädighet	Andra egenskaper
110			trådfri	
111		tidig	trådfri	rikbärande
112		tidig		
113	70		trådfri	
114				
115				
116		tidig	trådfri	rikbärande
117				
118				
119				
120		medeltidig	trådfri	
121				
122			trådfri	mycket tjocka väggar
123				
124				rikbärande
125			trådfri	
126		medeltidig		
127		tidig	trådfri	
128		tidig		
129				
130		tidig		
131				
132				
133				rikbärande
134				svarta
135				
136				låg skörd
137				
138		tidig		
139				
140				
141				
142				rikt givande
143				
144				
145				
146				

Nr	Kulturtid (dagar)	Tidighet	Trådighet	Andra egenskaper
147				
148				
149				

Bilaga 2. De i Sverige marknadsförda sorterna av trädgårdsärt mellan åren 1850-1970

Nr	Grupp	Sort	Första år i katalog	Sista år i katalog	Antal företag	Ursprungsland	Spetsig/trubbig	Baljans form
1	Märgärt	'Abundance'	1890	1932	2		trubbig	
2	Märgärt	'Admiral Greigh'	1890	1891	1			
3	Märgärt	'Ainars stensärt'	1933	1952	11	Sverige	mycket trubbig	något böjd
4	Märgärt	'American wonder'	1882	1942	6		trubbig	rak
5	Märgärt	'Balder'	1944	1955	3	Sverige	spetsig	rak
6	Märgärt	'Becks Gem'	1882	1886	1	England		
7	Märgärt	'Beta'	1950	1953	1			
8	Märgärt	'British Queen'	1882	1886	1	England		rak
9	Märgärt	'Carters Daisy'	1909	1909	1			
10	Märgärt	'Carters Telephone'	1882	1909	3			rak
11	Märgärt	'Canning'	1917	1919	1			
12	Märgärt	'Carters Stratagem'	1890	1890	1			
13	Märgärt	'Carters Pride of the Market'	1890	1890	1			
14	Märgärt	'Centurion'	1935	1937	2			sabelform
15	Märgärt	'Champion of England'	1876	1933	7		trubbig	smal på mitten
16	Märgärt	'Climax'	1876	1880	2			
17	Märgärt	'Confidence'	1943	1943	1			
18	Märgärt	'Conserva'	1934	1934	1		spetsig	
19	Märgärt	'Culverwell's Telegraph'	1890	1891	1	England		något böjd
20	Märgärt	'Daisy'	1910	1935	2	England		
21	Märgärt	'Debut'	1951	1953	1			
22	Märgärt	'Daffodil/Delfodil'	1921	1943	3		spetsig	något böjd
23	Märgärt	'Delikatess'	1909	1955	9		spetsig	böjd
24	Märgärt	'Duke of Albany'	1890	1891	1			rak
25	Märgärt	'Early bird'	1933	1933	1			
26	Märgärt	'Eguine'	1876	1886	3			
27	Märgärt	'Emperor of the Marrow'	1882	1891	2			
28	Märgärt	'Excelsior'					trubbig	
29	Märgärt	'Fairbeards nonpareil'	1909	1947	7		trubbig	rak
30	Märgärt	'Favorit'	1941	1948	1			
31	Märgärt	'Gardener's first market'					spetsig	böjd
32	Märgärt	'Gnesta favorit'	1936	1952	3	Sverige		
33	Märgärt	'Gradus'	1909	1949	9		spetsig	något böjd
34	Märgärt	'Grenadier'	1951	1951	1			
35	Märgärt	'Hamlet'	1933	1951	5		spetsig	

Nr	Grupp	Sort	Första år i katalog	Sista år i katalog	Antal företag	Ursprungsland	Spetsig/trubbig	Baljans form
36	Märgärt	'Hamund'	1950	1953	1			
37	Märgärt	'Helios'	1946	1953	2		spetsig	
38	Märgärt	'Henderson's first of all'	1886	1886	1			
39	Märgärt	'Hundredfold'	1933	1940	2		spetsig	
40	Märgärt	'Juno'	1909	1950	4		spetsig	
41	Märgärt	'Kelvedon Triumph'	1946	1948	6	England		
42	Märgärt	'Kelvedon wonder'	1927	1967	16		spetsig	rak
43	Märgärt	'Kentish Invicta'	1880	1880	1			
44	Märgärt	'Knight's Marrow'	1876	1891	4	England		
45	Märgärt	'Konservenstolz'	1944	1949	1			något böjd
46	Märgärt	'Laxtonia'	1943	1946	1			
47	Märgärt	'Laxtons Alpha'	1890	1891	1		spetsig	något böjd
48	Märgärt	'Laxtons progress'	1930	1952	5		spetsig	
49	Märgärt	'Lincoln'	1935	1952	4			något böjd
50	Märgärt	'Lynn's Black-eyed Marrow'	1877	1877	1			
51	Märgärt	'Mammouth green dwarf'	1876	1876	1			
52	Märgärt	'Mc Leans Advancer'	1877	1891	3			
53	Märgärt	'Mc Leans Little Gem'	1880	1891	3			
54	Märgärt	'Midsummer Marrow'	1890	1891	1	USA		
55	Märgärt	'Monster'	1936	1937	1			
56	Märgärt	'Nonpareil'	1925	1945	4			
57	Märgärt	'Non plus ultra'	1877	1952	8	England		rak
58	Märgärt	'Nysätters special'	1943	1943	1			
59	Märgärt	'Ole Ohlsen'	1943	1949	3			
60	Märgärt	'Onward'	1930	1930	1			
61	Märgärt	'Original ädelsten'	1930	1930	1	Sverige		
62	Märgärt	'Paradis'	1882	1886	1			
63	Märgärt	'Plentiful'	1936	1937	1			
64	Märgärt	'Prima vera'	1936	1942	1			
65	Märgärt	'Primus'	1942	1950	5			
66	Märgärt	'Primör'	1946	1953	5		mycket spetsig	
67	Märgärt	'Prince of Wales'	1876	1891	4	England		
68	Märgärt	'Prizetaker'	1890	1891	1			
69	Märgärt	'Progress'	1935	1947	1			
70	Märgärt	'Prosperity'	1935	1951	2			
71	Märgärt	'Rekord'	1921	1932	1			
72	Märgärt	'Rika'	1946	1950	3			

Nr	Grupp	Sort	Första år i katalog	Sista år i katalog	Antal företag	Ursprungsland	Spetsig/trubbig	Baljans form
73	Märgärt	'Rival'	1936	1937	1		spetsig	
74	Märgärt	'Sherwood'	1909	1909	1			
75	Märgärt	'Sigyn'	1963	1967	1			rak
76	Märgärt	'Sockerstens'	1929	1930	1	Sverige		
77	Märgärt	'Sommarstens'				Sverige		
78	Märgärt	'Springtide'	1909	1909	1			
79	Märgärt	'Stensärt'	1890	1967	14	Sverige	trubbig	
80	Märgärt	'Stens E.N.'	1951	1951	1	Sverige	trubbig	rak
81	Märgärt	'Storstens'	1942	1945	1	Sverige		
82	Märgärt	'Sylva'	1926	1950	4	Sverige		
83	Märgärt	'Thomas Laxton'	1941	1945	1			
84	Märgärt	'Tidig stens'	1937	1953	4	Sverige		
85	Märgärt	'Trophy'	1935	1953	7		trubbig	
86	Märgärt	'Veitch's Perfection'	1876	1880	3	England		
87	Märgärt	'Victoria'	1877	1877	1	England		rak/något böjd
88	Märgärt	'Waterloo'	1877	1877	1			
89	Märgärt	'Weibulls släpärt'	1952	1957	1	Sverige		
90	Märgärt	'Wellington'	1891	1891	1			
91	Märgärt	'White Gem'	1877	1886	2			
92	Märgärt	'Wilhelm I'	1891	1891	1			
93	Märgärt	'William Hurst'	1890	1941	4	England	trubbig	
94	Märgärt	'Witham wonder'	1909	1968	18		spetsig	något böjd
95	Märgärt	'Woodford's Green'	1886	1886	1			
96	Märgärt	'Wunder von Amerika'	1910	1933	1			
97	Märgärt	'Österlen'	1941	1953	7	Sverige		
98	Socketärt	'Buxbom de Grace'	1876	1968	17			
99	Socketärt	'Carouby'	1941	1953	6			
100	Socketärt	'Cavallius tidig jätte'	1942	1950	3			sabelform
101	Socketärt	'Delikatess'	1909	1947	4			
102	Socketärt	'Diana'	1948	1960	3			sabelform
103	Socketärt	'Dvärgsabel'	1945	1953	6			sabelform
104	Socketärt	'Furst Bismarck'	1886	1953	18		trubbig	rak
105	Socketärt	'Florentiner'	1876	1876	1	Tyskland		
106	Socketärt	'Gnesta sabel'	1947	1950	1			
107	Socketärt	'Grå jätte'	1876	1930	4	Sverige		
108	Socketärt	'Halfstammiga'	1877	1886	2			
109	Socketärt	'Heinrich'	1890	1932	2	Tyskland		

Nr	Grupp	Sort	Första år i katalog	Sista år i katalog	Antal företag	Ursprungsland	Spetsig/trubbig	Baljans form
110	Socketrätt	'Helvetia'	1936	1937	1			sabelform
111	Socketrätt	'Juni svärd'	1936	1937	1			
112	Socketrätt	'Kryp'	1909	1946	1			
113	Socketrätt	'Luxuria'	1932	1939	1			
114	Socketrätt	'Luleå'	1886	1886	1	Sverige		
115	Socketrätt	'Mammut'	1909	1909	1			
116	Socketrätt	'Moerheims jätte'	1909	1946	4			
117	Socketrätt	'Naddbo'	1931	1932	1			
118	Socketrätt	'Nanna'	1931	1965	4		trubbig	rak
119	Socketrätt	'Norrlands express'	1947	1952	4			sabelform
120	Socketrätt	'Norrlands sockerrätt'	1936	1950	13		spetsig	rak
121	Socketrätt	'Olympia'	1947	1950	1		trubbig	något böjd
122	Socketrätt	'Posthornet'	1930	1930	1			
123	Socketrätt	'Rikssabel'	1951	1951	1			
124	Socketrätt	'Sabel'	1909	1968	6			böjd
125	Socketrätt	'Sabel Engelsk'	1890	1953	16			
126	Socketrätt	'Sabel jätte'	1936	1948	8		spetsig	något böjd
127	Socketrätt	'Sabel, låg'	1951	1951	1	Sverige		
128	Socketrätt	'Schwizer Reisen Elit'	1943	1943	1			
129	Socketrätt	'Smör'	1909	1937	1			
130	Socketrätt	'Socketrdvärg'	1910	1950	4			sabelform
131	Socketrätt	'Sparris'	1877	1886	2			
132	Socketrätt	'Stora engelska'	1877	1877	1			
133	Socketrätt	'Sylvester'	1951	1953	1			sabelform
134	Socketrätt	'Sylvia'	1952	1953	1			
135	Socketrätt	'Tidig Gnesta sabel'	1936	1952	1			
136	Socketrätt	'Tidig, jätte'	1943	1947	1			
137	Socketrätt	'Tidig låg'	1934	1952	9			
138	Socketrätt	'Tidig Vit Låg'	1926	1943	2			
139	Socketrätt	'Trophy'	1946	1947	1			
140	Socketrätt	'Vilmorin 's'	1876	1919	6	Frankrike		
141	Socketrätt	'Weibulls Original Olympia'	1926	1948	2			
142	Socketrätt	'Överflöd'	1940	1946	1		trubbig	rak
143	Brytmärgärt	'Alnarps Artemis'	1943	1953	7	Sverige		
144	Brytmärgärt	'Apollo'	1938	1967	2		spetsig	något böjd
145	Brytmärgärt	'Aurora'	1945	1955	2			
146	Brytmärgärt	'Minerva'	1955	1955	1	Sverige		

Nr	Grupp	Sort	Första år i katalog	Sista år i katalog	Antal företag	Ursprungsland	Spetsig/trubbig	Baljans form
147	Brytmärgärt	'Olympia'	1955	1965	1			
148	Brytmärgsockerärt	'Kungsärt'	1930	1953	17	Sverige	spetsig	mycket böjd
149	Brytmärgsockerärt	'Paramount'	1938	1946	3			
150	Spritärt	'Automobil' / 'Pilot'	1935	1946	2		spetsig	
151	Spritärt	'Auvergne'	1877	1877	1			
152	Spritärt	'Becks Gem'	1877	1877	1			
153	Spritärt	'Bishop 's'	1876	1886	2			
154	Spritärt	'Blixt'	1936	1938	1			
155	Spritärt	'Blue beauty'	1890	1890	1			
156	Spritärt	'Blue bird'	1934	1953	2		trubbig	
157	Spritärt	'Blue Scimitar'	1877	1877	1	England	spetsig	mycket böjd
158	Spritärt	'Buxbom'	1876	1847	9		trubbig	
159	Spritärt	'Caper'	1886	1886	1			
160	Spritärt	'Capuciner' eller 'äggärt'	1876	1886	2	Sverige		
161	Spritärt	'Carters first crop'	1876	1890	3		trubbig	rak
162	Spritärt	'Charlton'	1876	1876	1	England		
163	Spritärt	'Chemin long'	1950	1952	1			
164	Spritärt	'Daniel O'Rourke'	1877	1890	4		trubbig	rak
165	Spritärt	'Dicksons favorite'	1877	1909	4	England		
166	Spritärt	'Dickson 's First and Best'	1877	1877	1	England		rak
167	Spritärt	'Dippes maj'	1890	1953	12		trubbig	
168	Spritärt	'Early bird'	1934	1939	2		trubbig	rak
169	Spritärt	'Early Wonder'	1876	1890	3			
170	Spritärt	'Earliest of all'	1937	1946	1	England		
171	Spritärt	'Erfurter Folger'	1876	1876	1			
172	Spritärt	'Emperor'	1876	1886	1			
173	Spritärt	'Exelcior'	1910	1918	1			
174	Spritärt	'Express'	1890	1947	8		trubbig	
175	Spritärt	'Extra Rapid'	1927	1948	3	Sverige		
176	Spritärt	'Fenomen'	1934	1968	15		spetsig	
177	Spritärt	'First of all'	1936	1941	1			
178	Spritärt	'Folger'	1877	1936	5			
179	Spritärt	'Gutenberger Maj'	1876	1876	1			
180	Spritärt	'Guld'	1886	1886	1			
181	Spritärt	'Henderson 's First of all'	1890	1946	6		trubbig	
182	Spritärt	'Hundred Fold'	1877	1877	1			
183	Spritärt	'Imperial'						

Nr	Grupp	Sort	Första år i katalog	Sista år i katalog	Antal företag	Ursprungsland	Spetsig/trubbig	Baljans form
184	Spritärt	'Kentish Invicta'	1886	1890	2	England	trubbig	
185	Spritärt	'Laxtons Prolific'	1887	1887	1			
186	Spritärt	'Laxton's Supreme'	1876	1886	2			rak
187	Spritärt	'Landreths extra early'	1890	1890	1	USA		
188	Spritärt	'Låg Dippes Maj'	1936	1953	6			
189	Spritärt	'Låg maj'	1934	1951	5		trubbig	
190	Spritärt	'Maij Wettrenner'	1886	1886	1			
191	Spritärt	'Norrländ'	1936	1952	1			
192	Spritärt	'Ole Olsen'	1934	1934	1		spetsig	
193	Spritärt	'Paradis'	1876	1880	2			
194	Spritärt	'Prins Albert'	1877	1890	4			rak
195	Spritärt	'Prizetaker'	1877	1877	1			något böjd
196	Spritärt	'Rapid'	1909	1953	9		trubbig	
197	Spritärt	'Regenta'					spetsig	
198	Spritärt	'Record'	1933	1938	3			
199	Spritärt	'Roslagens'	1910	1944	6	Sverige	trubbig	
200	Spritärt	'Ruhm von Cassel'	1876	1930	3		trubbig	
201	Spritärt	'Sharp's invincible'	1886	1886	1			
202	Spritärt	'Släpärt'	1937	1937	1			
203	Spritärt	'Snabel jätte' (vanlig typ)	1909	1941	1		spetsig	mycket böjd
204	Spritärt	'Snabel jätte' (ovanlig typ)	1909	1941	1			
205	Spritärt	'Sparisärter'	1910	1953	12			
206	Spritärt	'Springtide'	1936	1937	1	England		
207	Spritärt	'Suttons Emerald Gem'	1886	1890	3	England		
208	Spritärt	'Tidig Maj'	1910	1951	7		trubbig	rak
209	Spritärt	'Tvilling'	1934	1934	1		spetsig	
210	Spritärt	'Victoria'	1886	1909	2			rak
211	Spritärt	'Wetterrenner Maj'	1876	1876	1			

Nr	Baljans längd	Baljans bredd	Baljans storlek	Baljans längd (cm)	Baljans bredd (cm)	Baljans färg	Årtans färg	Antal ärter
1			medelstor				grön	
2								
3			medelstor			mörkgrön		
4		bred	medelstor	5			grön	7-8
5						mörkgrön		
6	kort	bred					blek grön	
7							mörkgrön	
8	lång	bred					vit	
9								
10		bred	stor	10			grön	8-10
11								
12								
13								
14				10			mörkgrön	8-9
15			stor	5-8			blågrön	3-9
16								
17								
18				10		mörkgrön		
19			mycket stor	18	2,5	mörkgrön		
20								
21								
22			stor				gul	
23	lång						grön	8-10
24	lång		stor	10		mörkgrön		
25								
26								
27								
28			stor				grön	
29			medelstor/liten				gul	
30								
31			medelstor				grön	
32			stor			mörkgrön	mörkgrön	
33			mycket stor	10		mörkgrön	gul	
34	lång							
35				8		mörkgrön	gul/grön	

Nr	Baljans längd	Baljans bredd	Baljans storlek	Baljans längd (cm)	Baljans bredd (cm)	Baljans färg	Ärtans färg	Antal ärter
110								
111				10-12				
112								
113						mörkgrön		
114								
115			stor					
116			mycket stor	15	4-6			
117		smal	medelstor					
118			stor	8-9	2	grön	gul	
119	lång					mörkgrön		
120		smal		8,6	1,9	ljusgrön		
121								
122		smal						
123		bred	stor					
124	lång	bred	stor	10,5	4	ljusgrön		
125				12	4-5	ljusgrön		
126			mycket stor			mörkgrön		
127				10-11	2,5			
128		bred	mycket stor					
129								
130								
131								
132								
133								
134								
135								
136								
137				6	1,5			
138			liten					
139				10-12			mörkgrön	
140								
141			stor					
142		smal		10	3	mörkgrön		
143								
144				9,5		grön		
145								
146				9		ljusgrön		

Nr	Ärtor/100 g	Höjd (cm)	Kulturtid (dagar)	Tidighet	Andra egenskaper
1	400-550	50-60		sen	mycket rikbärande, hög ärtprocent
2		50		medeltidig	rikbärande
3		150			
4	450-550	20		tidig	rikgivande, stora smakliga ärtor
5		60		medelsen	hög avkastning, ärtprocent 55%
6		30		medeltidig	baljor i par
7		55			små ärtor
8		150			baljor i par
9		40		tidig	rikbärande
10	300	120		sen	starkt uppblåsta baljor, blommor en och en
11					
12		60		medeltidig	rikbärande
13		60		medeltidig	rikbärande
14		55-80	75		rikbärande
15	360-470	120		sen	låg ärtprocent, enskilda blommor
16					
17		45			parvis baljor, kraftig växt
18		80	75		
19		100			rikbärande
20		40		tidig	rikbärande
21				mycket tidig	hög ärtprocent, hög avkastning
22	350-450	25		tidig	bördig, mycket hög avkastning
23	450-550	60-80		medelsen	hög ärtprocent, små frön
24		140			baljor i par
25		80- 90		mycket tidig	medelhög avkastning
26					
27		120			
28	350-450			tidig	stora ärtor, god avkastning
29	550-670	120-150		medeltidig	rikbärande, medelhög ärtprocent
30		40		tidig	rikbärande
31	480-530			medeltidig	medelmätig avkastning
32		25-30			rikbärande, medelstora ärtor
33	275-325	80-120	70	tidig	stora frön, medelhög ärtprocent
34				medeltidig	parvis sittande baljor
35		120	85	medeltidig	

Nr	Ärter/100 g	Höjd (cm)	Kulturtid (dagar)	Tidighet	Andra egenskaper
36		50		medeltidig	typ Kelvedon Wonder
37					
38					
39		50-60	65		rikbärande
40	300-350	70		medeltidig	rikbärande, låg ärtprocent, låg avkastning
41		45			
42		40 -60	65	tidig	buskig, parvis baljor
43		90		tidig	rikbärande
44		140-170			
45		60			
46		45		tidig	
47	400	70		mycket tidig	baljorna har långa stjälkar
48		30-45	65	tidig	
49		60		medelsen	hög ärtprocent
50					
51		90-120			
52		80		tidig	
53		40		mycket tidig	
54		70			
55		120			lik stensärter
56		120		tidig	god avkastning
57		150-200		sen	s.k storfrög stensärt, utvecklar baljor länge
58		40		medeltidig	mycket kraftig
59		80-100			hårdig, hög avkastning
60		70-80			parvis, liknar stensärt
61					stensärt
62		120			rikbärande
63		70		sen	skördas ända till oktober
64		50			hårdig och rikbärande
65		55		medeltidig	stor avkastning
66		80-90		tidig	rankt, ogrerat växtsätt, små blad, låg avkastning
67		100			
68				tidig	rikbärande
69		40		medeltidig	mycket bördig
70		70- 100		mycket tidig	
71		40			
72		45		tidig	

Nr	Ärter/100 g	Höjd (cm)	Kulturtid (dagar)	Tidighet	Andra egenskaper
73	500-600	40		medelsen	enormt rikgivande, låg avkastning, hög fröprocent
74		30		tidig	
75					
76		150			avkastning mycket hög
77		130		mycket tidig	
78		100			snabb utveckling, rikbärande
79	300-500	150-200		sen	många olika stammar
80		150			ärtprocent på ca 54
81		150			enormt stora ärtor och baljor
82		140		medeltidig	hög ärtprocent, jämnstora och små frön
83				mycket tidig	
84					rikgivande, svenska
85		100-120		sen	medelstora frön, lång skördetid
86		90			
87	270				
88					
89		140			har membran, äts som släpärter
90					
91					
92		60		mycket tidig	
93	400-500	20		tidig/medelsen	mycket rikbärande, hög ärtprocent
94	350-500	30-40	75	medeltidig	mycket hög avkastning
95		120			
96					låg
97				medeltidig	halvhög
98		20-35		tidig	medelstora frön, hög ärtprocent
99				medelsen	purpurroda blommor, halvhög
100		120		tidig	
101		180		medeltidig	rödblommig, grå jätte
102		70		medeltidig	hög avkastning, lik låg sabel
103		25			rödblommig, upprätt
104		40-60	63	mycket tidig	möra, söta ärtor, rikbärande
105		120			
106		120			hög avkastning
107		80-100		medelsen	rödblommig, hög avkastning
108		60			
109		80			

Nr	Ärter/100 g	Höjd (cm)	Kulturtid (dagar)	Tidighet	Andra egenskaper
110		40		medeltidig	rikgivande
111		100			rikbärande
112		35		tidig	bördig
113		100- 120		tidig	
114		40-50		tidig	
115		180			
116		100- 180		medeltidig	
117		140		medeltidig	tjocka väggar
118		80		medeltidig	tvåblommiga
119		110		tidig	
120		80-100	56	tidig	
121		60			
122		80			baljorna liknar Kungsärtens
123					sitter i par
124		140		medeltidig	hög avkastning
125		120-140		medeltidig	
126		150		sen	
127		55-65		medelsen	god avkastning
128					enorm avkastning
129		80		medeltidig	
130		40		medeltidig	
131					
132					
133		80		tidig	
134		170			Kungsärttyp
135		120			förädling av sabelärter
136				tidig	
137		50-60	65		rikgivande
138		50		tidig	
139					
140		65-70		sen	rikgivande, skrynklig balja
141		140		medeltidig	rikgivande
142		50	75		
143		100-120		medeltidig	
144		120-150		medeltidig	brytt med märtgärtsfrö
145		140		medeltidig	korsning mellan 'Apollo' och 'Norrlands sockerärt'
146		55		medelsen	membranfri

Nr	Ärter/100 g	Höjd (cm)	Kulturtid (dagar)	Tidighet	Andra egenskaper
147		60		medelsen	
148		180	76	medelsen	rikkärande
149		140			baljorna är en halv gång större än de hos 'Kungsärt'
150	350-500	90		mycket tidig	mycket låg fröprocent, låg avkastning
151					
152					
153		45			bär länge
154		60		tidig	
155		50			
156		90	60	mycket tidig	
157		75			välfyllda baljor
158	450-600	25		mycket tidig	
159		75			sk. Ryska ärter
160		180-210			
161	450-500	70		mycket tidig	låg fröprocent, god avkastning
162		120-150		medeltidig	
163		40-45			alla baljor samlade i toppen, småfröig
164	450-650	80		sen	god avkastning, låg fröprocent, baljor en och en
165		80			
166	450				baljor i par
167	450-600	50		tidig	hög avkastning, låg fröprocent
168		80-90	60		buckliga frön, ärtprocent hög
169		40			rikkärande
170		75		mycket tidig	
171		90		tidig	
172		90		tidig	
173					
174	450-550	50-80		mycket tidig	rikkärande, låg fröprocent
175		90		mycket tidig	låg fröprocent
176		35 -45	60	tidig	hybrid, välfyllda med frön
177		70			
178		80-90		medeltidig	
179		90		tidig	
180		105		mycket sen	
181	500-600	60-70		mycket tidig	medelhög fröprocent, mycket god avkastning
182					
183		90		tidig	

Nr	Ärter/100 g	Höjd (cm)	Kulturtid (dagar)	Tidighet	Andra egenskaper
184	500-600	90		sen	riktbärande, låg fröprocent
185					
186	340	130		tidig	blommor sitter en och en
187		80-100			
188		30-40		mycket tidig	
189	450-600	45	66	mycket tidig	behöver ej stöd
190					
191		60		mycket tidig	riktbärande och hårdig, små ärtor
192		80	70		frodig
193		90-120			
194	500	80			vita blommor en och en
195	400				blommor sitter en och en, avlånga ärtor
196	450-600	50-75		mycket tidig	låg avkastning, låg fröprocent
197				sen	låg fröprocent
198	400-500	40		medelsen	mellanform av mätig- och spritärt
199	450-550	30		medeltidig	god avkastning
200	400-500	120		sen	låg fröprocent, lågavkastning
201		75		tidig	
202					
203	350-500	130		sen	god avkastning
204				sen	låg avkastning
205		40			mörkröda blommor, vingade baljor
206				mycket tidig	
207					
208		70-100	65	mycket tidig	
209		80	74		ärtprocent 47.4, baljorna sitter parvis
210	200	150		sen	parvis baljor
211		60		tidig	